

Dr ĐORĐE MILOVIĆ

Delikti protiv života i tijela u svijetlu propisa
Vinodolskog zakona, Kastavskog, Veprinačkog,
Trsatskog i Mošćeničkog statuta

Opći zadatak krivičnog prava u bilo kojem društvu (bez obzira na prilike i stupanj razvoja tog društva) oduvijek se sastojao u zaštiti tog određenog društva, odnosno postojećeg poretka. Isti je slučaj morao biti i s krivičnim pravom u starohrvatskoj pravnoj oblasti (Vinodol, Rijeka, Veprinac, Kastav, Mošćenice, Trsat) u doba nastajanja i pojave Vinodolskog zakona, te Riječkog, Veprinačkog, Kastavskog, Mošćeničkog i Trsatškog statuta. Svi ovi statuti, općenito uzev, bili su odraz vremena i prilika u kojima su nastali i društva kojemu su služili. Oni su s jedne strane odražavali težnju naroda da održi i zadrži što više svojih starih prava, a s druge strane težnje zemaljskih gospodara da ta prava naroda ograniče ili barem u krajnjoj liniji kanaliziraju i potčine svojim interesima, političkim i ekonomskim. Stoga su svi ovi stari statuti nosili u sebi i znake postignutog ekvilibrija između težnji i mogućnosti naroda ovih krajeva s jedne strane i težnji i mogućnosti zemaljskih gospodara s druge strane. Pravo ovih starohrvatskih općina, kao i njihovo općinsko uređenje, bilo je samoniklo i nastajalo je vjekovima pod utjecajem narodnog shvaćanja pravde i pravice, koja su shvaćanja svoje određene oblike dobijala u okviru normi običajnog prava, koje se primjenjivalo i prenosilo s koljena na koljeno i kojim su bili regulirani svi, ili uglavnom svi, odnosi za čijim je reguliranjem tadašnje društvo u ovim starohrvatskim općinama imalo potrebe. Prelazak s običajnog na pisano pravo (tj. pojava naprijed nave-

1) Riječki statut iz 1530. godine predstavlja kompletan kodeks cjelokupnog riječkog prava toga perioda, pa je donošenjem ovog statuta u Rijeci izvršen definitivni i potpun prelaz sa običajnog na pisano pravo. Pitanje je samo da li je ovaj statut iz 1530. godine ujedno i prvi statut grada Rijeke ili je pak Rijeka i prije njega imala svoje statute pa je statut iz 1530. godine samo označio završetak jednog već ranije započetog procesa u pravcu prelaza s običajnog na pisano pravo. Kobler smatra da Rijeka nije ranije imala svoga statuta (G. Kobler: *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume, Fiume 1896.*, vol. II, pag. 124), a isto mišljenje dijeli i Gigante (S. Gigante: *Fiume nel Quattrocento, Fiume 1913.*, pag. 61). Susmel, naprotiv smatra da je Rijeka imala svoje statute i ranije, ali da oni nisu bili središnji i potvrđeni (E. Susmel: *Fiume attraverso la storia dalle origini fino ai nostri giorni, Milano 1919.*, pag. 55). Dr Herkov također vjeruje da je Rijeka i ranije imala svoje statute (Dr Z. Herkov: *Statut grada Rijeke iz god. 1530, Zagreb 1948, str. 32*). Naše je mišljenje također da je Rijeka i prije donošenja Statuta iz 1530. godine imala svoje pisano pravo, pri čemu je svejedno da li se radilo o statutima ili drugim općinskim odlukama normativnog karaktera, koje su imale snagu zakona. A u tom pravcu postoje brojni dokazi (o ovom pitanju vidjeti detaljnije u mojoj studiji: *Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci, Vjesnik Hist. arhiva u Rijeci, sv. VI—VII, Rijeka 1961—62, str. 38—40* — i poseban otisak na istoj strani).

denih zakona i statuta) nije u ovim općinama, izuzimajući Rijeku,¹⁾ značio ujedno i konačnu sveobuhvatnu i potpunu kodifikaciju prava ovih oblasti, već je ta kodifikacija izvršena manje-više nepotpuno, vodeći računa uglavnom o tome da se kodificiraju one stare odredbe običajnog prava za koje je postojala bojazan da bi se (ukoliko se ne pristupi njihovom pismenom fiksiranju) tokom vremena mogle u praksi neovlašteno, nehotice ili zlonamjerno mijenjati, tako da je postojala mogućnost njihovog iskrivljavanja. Osim toga, potrebe vremena i prilika zahtijevale su modifikaciju nekih starih odredaba običajnog prava, a negdje i donošenje sasvim novih odredaba (bilo da one dotičnu materiju po prvi put reguliraju, bilo da je reguliraju na djelomično ili sasvim drugačiji način negoli je ona do tada bila regulirana običajnim pravom). Ostali pak pravni odnosi, u čijem reguliranju nije nastupila nikakva izmjena ni modifikacija, a nije ni postojala bojazan da bi se u dogledno vrijeme običajne norme, koje su ih regulirale, mogle iskriviti ili iskvariti, ostali su i dalje u domenu običajnog prava. Otuda tolike šupljine u starohrvatskom pisanom pravu odnosno perioda za sve spomenute općine izuzev Rijeke, čiji je Statut iz 1530. godine predstavljao potpunu i kompletnu kodifikaciju riječkog prava toga perioda i konačan prelaz s običajnog na pisano pravo. U svim ovim starim kodeksima krivično-pravne odredbe zauzimale su važno mjesto (kod nekih i najglavnije), što je sasvim u skladu s njihovim osnovnim zadatkom i ciljem: da posluže zaštiti i osiguranju postojećeg poretka. Nastojat ćemo da ovim radom, koji se odnosi na delikte protiv života i tijela, posebno za krivična djela protivpravnog lišenja života, posebno za delikte teških i lakih tjelesnih povreda, dademo pregled, analizu i upoređenja svih tih krivično-pravnih propisa, odvojeno po zakonima, odnosno statutima koje obrađujemo, da bismo tim putem došli do određenih zaključaka u pogledu mnogobrojnih pitanja koja nas interesiraju (način prilaženja i reguliranja ove krivično-pravne materije po pojedinim statutima starohrvatskih gradova i općina, sistem i obuhvatnost starohrvatskog krivičnog prava, specifičnosti po određenim važnim pitanjima iz domena općeg dijela krivičnog prava, kao što su: specifičnosti po pitanjima suština, pitanje vinosti, pokušaj i kažnjavanje za pokušaj, kažnjavanje pomagača i podstrekača nužna odbrana i ostali temelji isključenja protivpravnosti, sistem kazni itd. — naravno, sve u odnosu na delikte koje obrađujemo i u okviru mogućnosti koje nam za to pružaju pozitivni propisi spomenutih statuta). Istovremeno, kod raspravljavanja o određenim interesantnim pitanjima i pojavama u statutima spomenutih gradova i općina, osvrnut ćemo se i na odgovarajuće propise Riječkog statuta iz 1530. godine i način reguliranja ovih pitanja po propisima riječkog krivičnog prava spomenutog perioda.²⁾

2) Delikti protiv života i tijela po Statutu riječkom iz 1530. godine ne obuhvataju se inače ovim radom, jer je to već bio predmet moje posebne studije (Vjesnik HAR sv. VI—VII, Rijeka 1961—62, str. 5—200 i posebni otisak).

I

KRIVIČNA DJELA PROTIVPRAVNOG LIŠENJA ŽIVOTA

A) PO PROPISIMA VINODOLSKOG ZAKONA

Vinodolski zakon donesen je 6. januara 1288. godine³⁾ u Novom Gradu, na skupu kojem su prisustvovali izaslanici sa čitave teritorije koju je obuhvatala tadašnja kneževina Vinodol (Comitatus de Vinodol). Ova kneževina, pored Novog Grada u kome je bilo sjedište vinodolskih kneževa, obuhvatala je Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Hreljin, Bakar, Trsat i Grobnik. To se vidi iz naracije Vinodolskog zakona, gdje se govori da su na tom skupu bili predstavnici svih gore navedenih teritorija i navode imena i zvanja ovih predstavnika.⁴⁾ Citirat ćemo jedan interesantan pasus iz naracije Zakona, koji glasi:

»... Zač do(vo)le kr(at) videći ludi ki bludeći svojih starij(h) i (is)kušanih zakon, zato ubo edin po edinom i (vsi) ludi vinodolski želeći one stare d(obre z)akone shraniti e na puni, ke nih prvi v(sag) da su s(hran) ili nuerēni — skupiše se vs(i) na kup (tako) crikveni tako priprošči ludi nveršenim (imajuć) zdrave svet u Novom Gradu pred obrazom (t)oga istog Leonarda zgora imenovana isbraše se od vsakoga grada vinodolskoga ne vse (st(a)riiši na vkup, na ke viahu, da se bole spominahu v zakonih svojih otac i od svojih ded ča bihu slišali.

I nim narediše i ukazaše tesnim zakonom da bi vse dobre, stare, iskušene zakone u Vinodol činiti položiti v pisma, od kih bi se mogli spomenuti ili slišati od svojih otac i ded zgora rečenih, tako od sada naprid mogu se uleći bluenja te riči i nih dētca vrime ko pride, da nimaju primisalja v tih zakonih...«.⁵⁾

Ako se prihvati kao tačno ono što je rečeno u naprijed citiranom fragmentu, proizlazilo bi da je Vinodolski zakon u stvari samo popis do tada postojećeg običajnog prava. Dr Kostrenčić, međutim, nikako ne prihvata ovo gledište. On, naime, tvrdi da Vinodolski zakon ne predstavlja popis običajnog prava, a niti pak statut autonomne općine, već da spada u onu vrstu pravno-historijskih izvora kojima je bio cilj da reguliraju

3) Ovaj datum naznačen je na samom početku naracije zakona.

4) Vidi: Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, pars I, vol. IV: Statuta lingua croatica conscripta (izd., JAZU — Zagreb 1890), str. 5.

5) U današnjem jeziku ovaj fragment bi glasio: »... Budući da su često vidjeli ljude, koji čuvaju svoje stare i prokušane zakone, zato dakle i svaki pojedinac i svi zajedno ljudi vinodolski želeći sačuvati u cjelosti one stare dobre zakone, što su ih njihovi predci čuvali neuređene — sabraše se svi u skupštini, i crkvene i svjetovne osobe, te nakon što su se valjano posavjetovali u Novom Gradu pred obrazom gore pomenutog kneza Leonarda budu izabrani od svakoga grada vinodolskoga ali ne samo starci, nego i takovi, za koje se znalo, da se bolje sjećahu zakona svojih otaca, te onoga što su slušali od svojih djedova: i njima narediše i naložiše tačno određenim načinom: da popišu sve dobre, stare, prokušane zakone u Vinodolu, kojih bi se mogli sjetiti ili za koje su čuli od svojih otaca i djedova gore rečenih, tako da od sada unaprijed prestanu bludnje u tim stvarima, te da njihova djeca ne sumnjaju o tim zakonima...«

Original teksta i prijevod na današnji jezik citirani prema dru Kostrenčiću (Dr Marko Kostrenčić: Vinodolski zakon Rad JAZU — knj. 227, Zagreb 1923, str. 145 i 163).

odnose između kmetova i gospode (mada se ne radi o urbaru), dakle u istu grupu u koju spadaju i statuti: kastavski, veprinački, trsatski itd.⁶⁾ On također ne pridaje mnogo važnosti tome što se u naraciji Vinodolskog zakona spominju »stari dobri zakoni« i dr. jer smatra da se je u XIII stoljeću ovo možda isticalo s namjerom da se odnosnim propisima dade autoritet starine, dok da to samo po sebi ne znači da se zaista i radi o starim propisima.⁷⁾

Original Vinodolskog zakona nije sačuvan već postoji jedan rukopis — mlađi prijepis, koji se nalazi u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu. Pisan je glagoljskim pismom, a sastoji se iz 14 listova pergamene (28 stranica), od kojih zakon zaprema samo 17 strana. Zakon inače sadrži 77 članova i kratki dodatak na kraju. Rački smatra da ovaj rukopis datira negdje s konca XV ili pak s početka XVI stoljeća.⁸⁾ R. Strohal vjeruje da potiče iz druge polovine XVI stoljeća,⁹⁾ a dr. Kostrenčić smatra da nikako nije stariji od druge polovine XVI stoljeća.¹⁰⁾

Pošto Vinodolski zakon sadrži nekoliko različitih propisa o krivičnim djelima protivpravnog lišenja života, koja se djela po mnogim obilježjima međusobno razlikuju, prikazat ćemo svako odvojeno i pod posebnim naslovima.

1. Ubistvo kmeta ili nekoga od roda kmetskoga

Na ovo djelo odnosi se čl. 31 Vinodolskog zakona, koji glasi:

»Ošće: ako bi ki ubil nikoga kmeta ili od roda kmet, da bi se ne mogal čti, vpadi v osud lib(a)r 100 bližikam, onoga grada, ki e ubien, općini libri 2. Od tih libar 100 ima imiti dica ubienoga, ako ima ditcu, imaju imit polovicu, a drugi pol nega bližiki. Ta osud krivac plati. Ako ubigne, imaju nega bližike osud platit pol, a pol nega redi, ako e ima. Da ako se čti more pria ner se vražba plati vola ako e učinena naprava, budi od nega mašćeni, a nega bližiki budite prosti.«¹¹⁾

Subjekt djela u pitanju može biti bilo koje lice, a objekt (pasivni subjekt) može biti jedino kmet ili »kogod od roda kmetskoga«. Svejedno je u čemu se konkretno sastoji radnja izvršenja, pod uvjetom da je njome izazvana smrt napadnutog lica. Vrijeme, mjesto i ostale okolnosti koje posebno osvjetljavaju slučaj sasvim su bez značaja.

6) Dr Marko Kostrenčić: op. cit., str. 125.

7) Ibidem, str. 121;

O tome šta je u Vinodolskom zakonu staro, a šta novo vidjeti detaljno kod dra M. Kostrenčića: *Nacrt historije hrvatske države i hrvatskog prava*, Zagreb 1956, str. 196—202.

8) Dr Franjo Rački: *Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium*, pars I, vol. IV: *Statuta lingua croatica conscripta*, str. V.

9) R. Strohal: *Vjesnik zemaljskog arhiva* god. 1910, str. 239.

10) Dr Marko Kostrenčić: *Vinodolski zakon*, str. 135.

11) Ili u današnjem jeziku:

»Ako bi tko ubio nekog kmeta ili koga od roda kmetskoga, pa ga se ne bi moglo uhvatiti, neka se osudi na kaznu od 100 libara u korist srodnika, a općini onoga grada, komu ubijeni pripada, libre dvije. Od ovih 100 libara imaju dobiti djeca ubijenoga, ako li ima djecu, polovicu, a drugu polovicu njegovi srodnici. Ovu kaznu ima platiti krivac. Pobjegne li imaju njegovi (zločinčevi) rodaci platiti polovicu osude, a polovicu njegovi nasljednici ako ih ima. Može li se (krivac) uhvatiti prije nego što se vražda plati ili ako je učinjena naprava (s rodacima), neka se vrši na njemu (tj. na zločinču) odmažda, a njegovi rodaci neka budu slobodni.«

(Tekstovi citirani prema dru M. Kostrenčiću: *Vinodolski zakon*, str. 150 i 168)

Subjektivnim momentima nije poklanjana nikakva pažnja kod ovog djela.¹²⁾ Stoga je sasvim svejedno o kojoj se formi vinosti radilo, tj. da li o umišljaju ili o nehatu. Od značaja su bili samo objektivni momenti: radnja izvršenja (ali bez obzira na konkretan način izvršenja), posljedica i uzročnost, te je ovo djelo stajalo uvijek kada su ispunjeni ovi elementi (naravno, uvijek pod uvjetom da se kao objekt pojavljuje kmet ili neko od roda kmetskoga), pa bez obzira na sve ostale subjektivne momente o kojima bi moralo da vodi računa moderno krivično pravo.

Po pitanju kazne propis je prilično konfuzan i zahtijeva da se njegovom tumačenju pristupi krajnje oprezno. Iz samog pak teksta proizlazi da zakonodavac poznaje slijedeće slučajeve: a) kada se počinitelac ne bi mogao uhvatiti; b) kada počinitelac pobjegne i c) kada se krivac uhvati prije nego se plati vražda i u slučaju sporazumijevanja s rodom počinioca.

Sasvim ispravno primjećuje dr Kostrenčić da je ovaj propis moguće tačno protumačiti jedino ako se stalno ima na umu postupak koji je u to vrijeme inače i drugdje važio u slučajevima mrtve glave i vražde. Posmatrajući ovaj propis kroz tu prizmu proizlazi da se ovdje možemo sresti s tri razna slučaja:

a) Kada se krivac nakon izvršenog zločina skloni, odnosno sakrije kod svoje rodbine. Ne radi se, dakle, o slučaju kada bi počinitelac pobjegao van teritorije Vinodola, nego kada se nalazi na toj teritoriji, ali se ne može pronaći (tako treba razumjeti fragmenat odredbe »... da bi se ne mogao ći...«). U tom slučaju bi počinitelac preko svojih srodnika imao da plati na ime vražde 100 libara srodnicima ubijenog lica (»bližikam«),¹³⁾ a suviše 2 libre općini grada kojoj je ubijeni pripadao. Od dotičnih 100 libara vražde polovinu dobijaju djeca ubijenoga (ako ih ima), a drugu polovinu njegovi srodnici.

b) Kada počinitelac pobjegne (»ubigne«) preko granice Vinodola, u kom slučaju je za vinodolske vlasti tretiran kao mrtav, pa se stoga njegova imovina smatra zaostavštinom, koju nasljeđuju njegovi »redi« (nasljednici). U takvim slučajevima vraždu plaćaju po pola: nasljednici počiniočevi i njegova rodbina.

c) Kada rod ubijenog lica uspije da počinioca uhvati prije negoli je plaćena vražda i stvar time okonča. U tom slučaju rod ubijenog vrši osvetu — »mašćenje«¹⁴⁾ nad ubicom, dok njegova rodbina biva slobodna od svake obaveze. Ovaj slučaj potpuno je izjednačen sa slučajem kada je između roda ubijenoga i roda ubičinog izvršena »naprava«, tj. sporazum, pri čemu rod ubičin izručuje svoga člana — ubicu rodu ubijenoga, da bi ovaj nad njim izvršio »mašćenje«.¹⁵⁾

12) Vidi dr M. Kostrenčić: op. cit., str. 203.

13) »Bližika« = rođak, srodnik (vidi V. Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik, izd. JAZU — Zagreb 1908—1922, pod »bližika«).

14) »Mašćenje« = osveta (vidi V. Mažuranić: op. cit., str. 636, pod »mašćenje«).

15) Ovo gledište zastupa i dr Kostrenčić (vidi: Dr M. Kostrenčić: op. cit., na strani 184, bilješka 71).

U propisu čl. 31 Vinodolskog zakona sačuvano je staro narodno shvaćanje pravde i pravice, pa je iz običajnog prava gotovo nimalo ne modificirano prenešeno u pisano pravo. Po ovom starom shvaćanju rod se pojavljuje kao zaštitnik ubijenog člana i na njemu leži obaveza da ga osveti. Knez se ovdje (za razliku od drugih slučajeva) ne pojavljuje kao čuvar pravde, već to pravo i obavezu ima rod ubijenog. Radi toga knez u ovim slučajevima ništa i ne dobija od kazne. Općina, i u onim slučajevima gdje učestvuje u dobiti od kazni, to čini više simbolično (sa 2 libre naprama 100 libara).

U slučajevima navedenim naprijed pod »a« i »b« kazne imaju isto-
vremeno javni i privatni karakter. Naime, privatni karakter imala bi vra-
žda, koja se sastoji u plaćanju 100 libara (50 djeci, a 50 rodu ubijenog lica).
Javni karakter imala bi ona dodatna kazna od 2 libre, koja ide u korist
općine grada kojemu je ubijeni pripadao. U slučaju pak navedenom pod
»c« nemamo nikakve javne kazne, već jedino »mašćenje«, što je privatna
stvar roda ubijenog lica.

Postoji ogromna razlika između ovog krivičnog djela (po čl. 31 Vino-
dolskog zakona) i krivičnih djela protivpravnog lišenja života običnih gra-
đana po propisima Statuta grada Rijeke iz 1530. godine. Najveća razlika
stoji po pitanju vinosti. Tako, dok Vinodolski zakon kod izloženog djela
ne poznaje uopće diobu vinosti na dolus i culpa, niti u tom pogledu obra-
ća makar kakvu pažnju, dotle Statut riječki iz 1530. god. baš kod djela
ove vrste poklanja obliku vinosti veliku pažnju i po ovim pitanjima se
jako mnogo približava shvaćanjima modernog krivičnog prava. Tako, kod
djela umorstva¹⁶⁾ propis izričito zahtijeva da je djelo počinjeno »... dolose
ut appensate, aut proditorie...«, kod ubistva iz koristoljublja¹⁷⁾ i kod
ubistva iz osvete¹⁸⁾ umišljaj se jasno podrazumijeva, kod ubistva iz ne-
hata¹⁹⁾ djelo je moglo biti počinjeno samo nehatno (... si quis aliquo for-
tuito casu et non praemeditate...«) itd., itd.

Postoji jako velika razlika i po drugim pitanjima, naročito po pita-
nju kazni. Istina je da ni Statut riječki iz 1530. god. nije premnogo otišao
naprijed u modernizaciji sistema kazni (jer i on prihvata sistem okrutnih
tjelesnih kazni, zatim u masi slučajeva prečutno prihvata princip taliona
(oko za oko, zub za zub), ali on u tom pravcu nije ni mogao napraviti vra-
tolomni skok naprijed, jer je bio vezan za vrijeme u kojemu je nikao, a
to je početak XVI stoljeća, koje obiluje surovim kaznama. Ipak u njemu
se nigdje ne sreća »vražda« ili »pravo mašćenja«, kao što je to slučaj s
Vinodolskim zakonom, a kazna uglavnom uvijek ima javno-pravni ka-
rakter. To je ipak bio ogromni napredak, koji je ipso facto morao da poruši
svaku osjetniju vezu s nekadašnjim kaznenim sistemima, kakav je na pri-
mjer bio onaj u Vinodolskom zakonu. Otuda, mada se radi o istom pra-
vnom području (starohrvatska pravna oblast¹⁾, po pitanju kazni između
ova dva stara kodeksa postoji tako velika razlika.²⁰⁾

2. Ubistvo podknežina, permana ili sluge kućne družine kneževe

Na ovo djelo odnose se propisi čl. 29 Vinodolskog zakona, koji glasi:

»Iošće: ako bi ki ubil od podknežinov ili od slug od obitelji kućne g(os-
po) d(ina kneza, od permanov, ter bi ušal i ne mogal se ěti, da knez vazme
vražbu, to e zagovor vrnezi kakov i kolik bude otil; zverhu plemena zlo-
tvorca koliko za polovicu, zač pleme ni držano nere od pol, a zločinac
drugi pol. Da ako se ěme ta zlotvorac š nega ima ta isti knez ili niki

16) Vidjeti u mojoj studiji: Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci.
Vjesnik HAR, sv. VI—VII (i posebni otisak), str. 81—92.

17) Ibidem, str. 92—93.

18) Ibidem, str. 94—99.

19) Ibidem, str. 103.

20) Ibidem, str. 71—81.

mesto nega učiniti ko godi mašćeni bude hotil, a nega pleme nišće se nebosujuje». ²¹⁾

Subjekt kod delikta u pitanju može biti bilo koja osoba. No, objektom (pasivnim subjektom) može biti jedino podknežin, ²²⁾ neki od sluga kneževe obitelji ili perman. ²³⁾

Što se tiče samog učina, sasvim je irelevantno u čemu se konkretno sastojala radnja izvršenja (način izvršenja ubistva). To isto vrijedi i u pogledu vremena, mjesta i svih ostalih okolnosti koje posebno osvjetljavaju slučaj, no pod uslovom da je dotična radnja prouzrokovala smrt napadnutog.

Pošto se subjektivnim momentima kod ovog delikta nije poklanjala nikakova pažnja, sasvim je bez značaja okolnost da li je djelo počinjeno kulpozno ili dolozno.

U pogledu kazne kod ovog delikta postoji mogućnost dviju situacija, od kojih svaku treba posebno i pažljivo razmotriti:

a) Kada je izvršilac delikta uhvaćen, u kom slučaju kazna se sastoji u »mašćenju« (osveti), koju nad ubicom vrši knez ²⁴⁾ ili neko drugi (njegov punomoćnik, zamjenik) u njegovo ime. U čemu se »mašćenje« sastoji propisom nije precizirano, već je to ostavljeno na slobodnu odluku onome ko mašćenje vrši (knezu ili licu koje mašćenje vrši u kneževo ime). To proizlazi iz izrične odredbe »... ko godi mašćeni bude hotil ...«. U takvom slučaju počiniočevo pleme ne podvrgava se nikakvoj odgovornosti (»... a nega pleme nišće se nebosujuje«).

b) Kada bi nakon izvršenog djela izvršilac pobjegao, tako da ga se ne bi moglo više uhvatiti. Na ovom mjestu moramo se zadržati znatno duže, jer je odredba o kazni kod ovog slučaja vrlo konfuzna i postoji mogućnost da je kod prepisa ovog rukopisa Vinodolskog zakona napravljena izvjesna greška u zakonskom tekstu i to u onom dijelu gdje se kaže »... da knez vazme vražbu, to e zagovor vrnezi kakov i kolik bude otil...«. Naime, treba odvojiti pojmove »vražbu« ²⁵⁾ i »zagovor«, ²⁶⁾ pa dok u odredbi koja knezu ostavlja pravo da uzima u takvim slučajevima zagovor kakav hoće ne nalazimo ničeg neobičnog, odredba pak da knez može uzeti i vražbu koliku hoće bila bi nešto manje shvatljiva, jer se tako šta ne nalazi propisano nigdje drugdje, niti u Vinodolskom zakonu, niti pak u kojem drugom statutu susjednih gradova i općina. Ovim pitanjem

21) Ili u današnjem jeziku:

»Ako bi tko ubio podknežina ili koga slugu od kućne družine gospodina kneza ili permana, a pobjegao bi, da ga se ne bi moglo uhvatiti, neka knez uzme vraždu, to jest zagovor kakov i kolik bude htio. Od plemena (može uzeti u ime vražde) samo polovicu, jer pleme nema platiti nego polovicu, a zločinac drugu polovicu. Bude li taj zločinac uhvaćen, ima na njemu taj isti knez ili netko u njegovo ime vršiti kakovu god odmazdu hoće, no njegovo (zločinčevo) se pleme nikako ne osuđuje.«

(Tekstovi citirani po dru Kostrenčiću: op. cit., str. 149 i 168)

22) Podknežin je u Vinodolu isto što i kapetan u Rijeci, tj. predstavnik zemaljskog gospodara (vidi: dr Zlatko Herkov: Statut grada Rijeke, str. 48—49, bilješka 13).

23) Permani ili prmani bili su lični kneževi službenici (vidi dr Marko Kostrenčić: op. cit., na str. 178, bilješka 27).

24) Sudsku vlast je u Vinodolu vršio knez. O tome govori izrično i čl. 40 Vinodolskog zakona.

25) »Vražba« = vražda.

26) Za »zagovor« dr Kostrenčića kaže da je to »konvencionalna kazna kojom se nastojalo prisiliti stranke, da uzdrže jedno postojeće pravno stanje« (vidi dr M. Kostrenčić: op. cit., na str. 183 — bilješka 66). Po Mažuraniću »zagovor« označava: »zavjet, zavjetovanje... svečano obećanje pred sudom, da se stranka, ako poreče, podvrgava kazni« (vidi Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povijesni riječnik, na str. 1635, pod »zagovor«).

se bavi i dr Kostrenčić, pa kaže da kod tumačenja ovog propisa postoje dvije mogućnosti. Jedna bi bila u tome da se smisao teksta shvati onako kako to neposredno proizlazi iz njegove stilizacije, to jest da je knez u takvim slučajevima mogao da određuje ne samo zagovor već i vraždu kakvu i koliko bi htio. Druga mogućnost bila bi u tome što bi izraz »to e« trebalo shvatiti kao »t(ak)oe«, što bi izmijenilo smisao teksta ovog fragmenta, a koji bi tada (prema današnjem jeziku) glasio: »...neka knez uzme vraždu i zagovor kakav i koliko bude htio...« pri čemu bi se tekst »kakav i koliko bude htio« odnosio samo na zagovor. Dalje, po mišljenju dra Kostrenčića, vražda koju je knez imao uzeti ne bi imala iznositi više negoli je to predviđeno za slučajeve iz čl. 31 Vinodolskog zakona.²⁷⁾ Posebno je pitanje koja je od ovih dviju varijanata tačna, jer mada se na prvi pogled čini da je ova druga varijanta lakše prihvatljiva, smatramo da i ona prva ima svojih opravdanja, pa ćemo stoga posebno razmotriti ovo pitanje. Ako bi se prihvatila prva pretpostavka, tada bi visina vražde zavisila od kneževе volje, što bi praktično značilo da u tom pogledu nije postojalo objektivno propisane granice. Stoga bi takva kazna bila mnogo oštrija od kazne (vražde) propisane za ubistvo kmeta. No, kada se uzme u obzir da se ovdje baš radi o kvalificiranim objektima, koji su posebno i mnogo jače zaštićeni, onda bi bilo i sasvim logično da je kazna za ova djela morala biti znatno oštrija od kazne za djelo ubistva kmeta. Ova okolnost, kao i sama stilizacija teksta člana 29 Vinodolskog zakona (uzeta ad literam i bez ispravke), govorela bi u prilog prve pretpostavke. Mi se stoga odlučujemo baš za ovakvo tumačenje člana 29 V. Z, jer nam se čini sigurnijim, vjerojatnijim i mnogo logičnijim.

Glede isplate dotične vražde i kod ovog slučaja imamo ograničenu solidarnost plemena (dok počinitelj plaća polovinu vražde, njegovo pleme ima da plati drugu polovinu).

Jedina sličnost između ovog krivičnog djela i delikata protivpravnog lišenja života iz rub. 15—lib. III Riječkog statuta (misli se na sva djela protivpravnog lišenja života izvršena nad kvalificiranim objektima) leži u tome što se i kod djela iz čl. 29 Vinodolskog zakona, kao i kod onih iz rub. 15—lib. III Riječkog statuta, radi o kvalificiranim objektima, koji su jače zaštićeni od drugih, tj. kod kojih je za ubistvo predviđena oštrija kazna nego za ubistva izvršena nad običnim ljudima.²⁸⁾ Ni po čemu drugo među ovim deliktima nema izrazite sličnosti, a pogotovu ne po pitanju kazne. Naime, dok je za djelo iz čl. 29 Vinodolskog zakona za kaznu propisana vražda, dotle je za djela iz rub. 15—lib. III Riječkog statuta propisana smrtna kazna odsijecanja glave (kao glavna) i potpuna ili djelomična konfiskacija imovine (kao sporedna kazna). Na prvi pogled bi izgledalo da u pogledu kazne kod svih ovih djela izvjesnu sponu predstavlja imovinski momenat izražen kod jednih u formi vražde, a kod drugih u formi konfiskacije imovine (iako sporedne kazne), što bi i u jednom i u drugom slučaju imalo da predstavlja jednu vrst obeštećenja. No, ovdje treba imati na umu okolnost da se radi o dvije sasvim razli-

27) O ovome vidjeti: dr M. Kostrenčić, op. cit., na str. 183 — bilješka 66.

28) Vidi u mojoj ranije spomenutoj studiji na str. 105—106 i 111—115

čite vrste kazni, tako da o nekoj sličnosti ne može biti ni govora. Naime, ako daleko porijeklo konfiskacije imovine, kao i novčane kazne, i potiče od nekadašnje vražde, evolutivni put koji je između njih tokom vremena pređen toliki je i takav da se o nekoj sličnosti među njima ne može govoriti. Međutim, dok su propisi Riječkog statuta u odnosu na krivična djela s kvalificiranim objektima neuporedivi s odgovarajućim propisima Vinodolskog zakona, kao zajedničko kod jednih i kod drugih pojavljuje se jedino interes vladajuće klase, koji je koncem XIII stoljeća u Vinodolu, isto kao i u prvoj polovini XVI stoljeća u Rijeci, diktirao potrebu donošenja posebnih propisa (u Vinodolskom zakonu čl. 29, a u Riječkom statutu rub. 15-lib. III¹), kojim se određuje znatno oštrija krivično-pravna represija za počinioce određenih delikata nad kvalificiranim objektima. Drugo čega zajedničkog među ovim propisima nema. Razlike pak među njima proističu iz slijedećeg.

Razlika po pitanju vinosti (po Riječkom statutu za djelo ubistva kapetana ili vikarija traži se umišljaj, dok čl. 29 V. Z. kod dotičnog delikta ne poklanja uopće nikakvu pažnju bilo kojim subjektivnim momentima) proističe iz okolnosti što se u starohrvatskom krivičnom pravu seubjektivnim momentima počela poklanjati pažnja vremenski mnogo kasnije, poslije donošenja Vinodolskog zakona, pa po tom određenom pitanju i Vinodolski zakon i Riječki statut nose obilježja vremena u kome su ponikli. Razlika u vrstama kazni potiče iz istih razloga. Osveta i vražda historijski se javljaju mnogo ranije negoli sistem kazni koje predviđa riječko krivično pravo. Zato nije nimalo čudno da one vrste kazni koje za slične slučajeve poznaje Vinodolski zakon koncem XIII stoljeća više ne prihvaća Riječki statut iz XVI stoljeća, koji je na putu ka modernizaciji svog kaznenog sistema jako mnogo i daleko odmakao od starog Vinodolskog zakona.

3. Zasedanje podknežinu, službenicima ili permanima

Djelu zasjedanja podknežinu, službenicima ili permanima posvećen je jedan fragment člana 30 Vinodolskog zakona.²⁹⁾

U konkretnom slučaju bi se u stvari radilo samo o predhodnim radnjama usmjerenim ka izvršenju ubistva (ili kakvog drugog delikta protiv tijela) — dakle, o pripremnim radnjama. No dotične radnje ovdje predstavljaju samostalno krivično djelo.³⁰⁾ U srednjem vijeku, kada je u krivično pravo tek počelo polagano da prodire shvatanje subjektivnih momenata, počeli su se pojavljivati slučajevi normiranja kažnjivosti za pokušaj ili čak i za pripreme radnje pojedinih težih krivičnih djela. No, razumije se, nije se radilo o normi koja bi pitanje kažnjivosti za pokušaj

29) Dotični fragment u originalu glasi: »Iošće: ako ki učini zasedanje od rečenih podknežinuv ili služabniki ili perman, ter se more pokazati podobnimi svedoci, plati knezu libar 50 . . .« Ili u današnjem jeziku: »Zasjedne li tko rečenim podknežinima ili službenicima ili permanima, te se to može dokazati posebnim svjedovima, ima platiti knezu 50 libara . . .« (Tekstovi citirani po dr Kostrenčiću: op. cit., str. 150 i 168).

30) I u današnjim modernim krivičnim pravima ima slučajeva da se pojedine pripreme radnje, ili pak radnje koje bi u stvari činile pokušaj nekog krivičnog djela (obično se radi o političkim deliktima), predvide kao posebno krivično djelo.

ili za pripremne radnje načelno regulirala (krivično-pravna teorija toga vremena nije još bila dostigla toliki stupanj razvoja da bi ova pitanja mogla teoretski ispravno da postavi), nego su se pojedini slučajevi pokušaja ili pripremnih radnji odvajali i posebno regulirali, tako da su dotični učini predstavljali posebna krivična djela.³¹⁾ Isti je slučaj i s ovim krivičnim djelom. Stoga, pošto je Vinodolski zakon ovaj učin smatrao posebnim deliktom, moramo ga ovdje i mi posmotriti kao takovog.

Subjektom ovog krivičnog djela može biti bilo koje lice, a objektom (pasivnim subjektom) — prema slovu zakona — mogu biti: podknežin, službenici ili permansi. U stvari, kod ovog delikta objektom mogu biti ona ista lica koja i kod djela iz čl. 29 Vinodolskog zakona. Ovo jasno proizlazi iz fragmenta samog zakonskog teksta, koji kaže »... od rečenih...«. Dakle, pošto su ovi objekti već spomenuti u prethodnom čl. 29 V. Z., to ih slijedeći čl. 30 smatra »rečenim«. Iz toga bi dalje proizlazilo da je izraz »služabniki« u čl. 30 Vinodolskog zakona potrebno razumjeti isto kako smo ranije u članu 29 Vinodolskog zakona shvatili izraz »slug od obitelji g(ospo)d(i)na kneza«.

Radnja izvršenja sastoji se u »zasjedanju« i djelo je svršeno u momentu kad je počinitelj učinio zasjedu, bez obzira da li se na tome samom i svršilo ili je pak poslije toga uslijedila i kakva druga akcija.³²⁾ Kao posljedica podrazumijeva se latentna opasnost po život ili tijelo »podknežina, službenika ili permansa«, koja nastupa u momentu kad je izvršeno »zasjedanje«.

Kod ovog krivičnog djela samo po sebi se podrazumijeva da se djelo može izvršiti samo dolozno. U propisu se to ne navodi izrično, ali to nedvojbeno proističe iz prirode samog djela. To je ujedno jedan od rijetkih primjera gdje Vinodolski zakon (makar i prećutno¹⁾ traži umišljaj kao formu vinosti. U ovom slučaju (kad se radi o čl. 30 V. Z.) po prirodi stvari samo po sebi se razumije da ne bi moglo biti nikakvog kažnjivog djela ako ne bi bilo dolusa. Stoga je u ovom slučaju interes knežev zahtijevao oslanjanje na subjektivni momenat, jer je to bio način da se bolje zaštite kneževi službenici, a samim tim i njegovi interesi.³³⁾ No bilo kako bilo, to je ipak značilo početak prodiranja shvaćanja o subjektivnim momentima u krivičnom pravu ove starohrvatske pravne oblasti. Razumije se da pitanje vinosti time još nije prečišćeno, čak ni načeto u potpunosti, ni u teoretskom ni u praktičnom smislu. Ipak su to sve bile klice koje će se kasnije, pod utjecajem suvremenijih i modernijih pravnih shvaćanja, koja je sobom donijela renesansa i krivično-pravna teorija XV i XVI stoljeća (većinom talijanskih pravnih teoretičara, a pored njih i drugih) razviti postepeno do modernog shvaćanja vinosti.

Kazna je za ovo djelo novčana i iznosi 50 libara, koje je okrivljeni imao platiti knezu.

31) O ovome detaljnije vidjeti: dr Josip Silović: Pokušaj u hrvatskom kaznenom pravu, Rad JAZU, knj. 209, Zagreb 1915, na str. 1.

32) Ono što bi eventualno poslije toga slijedilo moglo bi predstavljati posebno krivično djelo. Tako, na primjer, ako bi dotični počinitelj iz zasjede fizički napao nekoga od spomenutih lica (koja se mogu pojaviti kao objekt ovog krivičnog djela) tada bi, pored ovog djela, stajalo još i djelo lake ili teške tjelesne povrede nanesene podknežinu, službeniku ili permansu, koja su djela normirana u istom čl. 30 Vinodolskog zakona, odmah ispod teksta koji se odnosi na djelo »zasjedanja«.

33) O ovome vidjeti dr M. Kostrenčić: op. cit., str. 203.

U krivičnom pravu Riječkog statuta iz 1530. god. ne nalazimo sličnog krivičnog djela. Možda bi na prvi pogled izgledalo da bi bilo neke sličnosti između ovog djela i krivičnog djela dolaska u Rijeku radi vršenja ubistva iz rub. 7-lib. III Riječkog statuta.³⁴⁾ No kada se malo bolje razmotre propisi za oba djela vidi se da sličnosti u tom pogledu ne može biti. Prije svega, razlika je u objektu. Nadalje, djelo iz čl. 30 Vinodolskog zakona predstavlja u stvari pripremnu radnju za ubistvo, dok za djelo iz rub 7-lib. III Riječkog statuta o kome je riječ samo na prvi pogled izgleda da predstavlja pripreme radnje. U stvari, tu se ne radi o pripremnim radnjama nego o pokušaju, jer se za kompletiranje bića ovog krivičnog djela ne traži samo da je počinitelj došao u Rijeku radi izvršenja ubistva (»Seđ si venerit ad terram fluminis seu districtum causa aliquem interficiendi . . .«), nego se traži da je ubistvo i pokušalo, ali da ga nije dovršio (». . . et illud maleficium quod attentaverit non perfecerit . . .«). Dakle, kod ovog djela i po ovom pitanju imamo sasvim drugačiju situaciju negoli kod djela »zasjedanja« iz čl. 30 Vinodolskog zakona. Najzad, razlike su među njima i u svemu ostalom (način izvršenja, vrsta i mjera kazne i dr.), tako da se o kakvoj sličnosti ne može ni govoriti.

4. Isključenje protivpravnosti kod ubistva

Na ovo pitanje odnosi se propis čl. 71. Vinodolskog zakona, koji glasi:

»Iošće: ako razbojnika zvrhu moe škodi naidu v noći, to est mne škodi čineć, ter nega živa ne mogu ěti vola da ga ne znam, da bim vidil od česa se tužiti, a nega ubiju: u niednoi riči nimam se osuditi, ni suprotiv nemozi nigdore mne poiti vola priti.«³⁵⁾

Gornji propis govori o isključenju protivpravnosti (dakle: i kažnjivosti) kod ubistva koje bi neko izvršio našavši se u specijalnoj situaciji o kojoj ovaj propis govori. Naime, da bi — na temelju ovog propisa — u nekom konkretnom slučaju protivpravnost djelanja kod ubistva bila isključena potrebno je da se steknu slijedeći uslovi: da je ubistvo izvršeno nad »razbojnikom«, koga počinitelj otkrije noću da mu čini štetu, a ako ga pri tom ne može uhvatiti, da bi znao koga ima da tuži.

Nije baš lako utvrditi pravi karakter ovog temelja isključenja protivpravnosti. Dr Kostrenčić smatra da se u ovom slučaju protivpravnost isključuje po osnovu nužne odbrane u pogedu imovine.³⁶⁾ Po našem mišljenju ova konstatacija nije nimalo sigurna i rekli bismo da ovdje ne bi mogla da stoji. Radi razjašnjenja situacije postavlja se pitanje: da li bi bilo nužne odbrane u pogledu imovine u slučaju kada bi, na primjer, razbojnik počinio neku štetu i kada bi u momentu nailaska vlasnika, koji

34) Vidjeti o ovom djelu u spomenutoj mojoj studiji »Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci«, na str. 99—103.

35) Ili u današnjem jeziku:

»Nađem li razbojnika noću u mojoj škodi, tj. gdje mi štetu čini, te ga živa ne mogu uhvatiti, e bi znao koga imam tužiti — pa ga ubijem, nemam biti nikako osuđen, te protiv mene nitko ne može ustati ili me tužiti«.

(Tekstovi citirani po dr M. Kostrenčiću: op. cit., str. 156 i 175).

36) Dr M. Kostrenčić: op. cit., str. 204.

ga ubija, već bio u bjekstvu (a to su baš tipični slučajevi na koje se ovaj propis odnosi)? Za postojanje nužne odbrane ovdje bi nedostajala istovremenost (jer je šteta počinjena prije, a ubistvo kasnije), a također ne bi se radilo o odbijanju napada, pošto je — u konkretnom slučaju kojeg smo uzeli za primer — napad već ranije bio prestao i napadač je u momentu ubistva već bio u bjekstvu. Po našem mišljenju temelj isključenja protivpravnosti u konkretnom slučaju ne leži u nužnoj odbrani u pogledu imovine, već je to pravo počinocu dato iz čisto procesualnih razloga.³⁷⁾ Naime, izvršilac je takovo ubistvo mogao nekažnjeno počinuti jedino u slučaju kada na drugi način nije mogao (ili ne bi mogao) saznati ko je dotični »razbojnik« koji mu je štetu počinio, da bi ga mogao tužiti i od njega, odnosno iz njegove zaostavštine, dobiti obeštećenje. Ubistvo se ovdje, dakle, ne vrši u cilju odbijanja protivpravnog istovremenog napada na svoju imovinu, nu oge ucilju osiguranja procesualnih mogućnosti za postignuće obeštećenja.

Posmatrajući dotično pravo kao pravo nužne odbrane, dr Kostrenčić smatra da se možda ne bi pogriješilo, ako bi se iz ovog propisa argumenta a maiore ad minus izveo zaključak da je napadnuto lice imalo tim više pravo nužne odbrane u pogledu lica koje njega lično napadne. Kod ovakvih pretpostavki svakako je potrebna maksimalna obazrivost i to iz više razloga. Prije svega, ako bi se ova mogućnost prihvatila kao činjenica, došlo bi se u situaciju da se zaključi da je Vinodolski zakon još u 1288. godini poznavao i prihvatao pravo nužne odbrane i to vrlo široko i temeljno. Ovakova konstatacija, međutim, ne bi nikako mogla da stoji. To u prvom redu zbog toga što o nužnoj odbrani ne nalazimo nigdje izričitog spomena u Vinodolskom zakonu, dok u propisu čl. 71 nalazimo nešto što se po našem mišljenju niti ne bi moglo shvatiti kao prava nužna odbrana. No kada bi se to na koncu konca i shvatilo kao neka posebno specifična vrsta nužne odbrane, onda bi ta specifičnost ipak bila toliko naglašena da bi pravi karakter nužne odbrane bio jako deformiran. Tačnije rečeno to bi predstavljalo samo nebulozne začetke iz kojih su protekla stoljeća kasnije iskristalizirala pojam nužne odbrane onako kako ga danas shvaća moderno krivično pravo. Najzad, i krivično pravo Riječkog statuta iz 1530. godine (dakle punih 242 godine kasnije), iako zaista poznaje nužnu odbranu, ipak ju priznaje samo u određenim slučajevima,³⁸⁾ a ne načelno i za sve slučajeve gdje bi joj inače moglo biti mjesta po shvaćanju modernog krivičnog prava. Kada se uzme u obzir, s jedne strane: vrijeme kada je Vinodolski zakon donesen (1288. god.) i stanje pravne svijesti u to doba, gledanje običajnog prava ove oblasti na ta i takva pitanja, nivo krivično-pravne teorije i dr, a s druge strane te iste okolnosti u vrijeme donošenja Riječkog statuta iz 1530. godine,³⁹⁾ tada se zaista ne bi moglo ni pretpostaviti da je po nekom pitanju tako delikatnom, kao što je pravo nužne odbrane, Vinodolski zakon bio napredniji negoli Riječki statut.

37) Dr D. Kostrenčić se također slaže da su procesualne svrhe diktirale ovu odredbu (Dr M. Kostrenčić: op. cit., str. 204).

38) Vidi o tome u spomenutoj mojoj radnji, na str. 65—70.

39) U to vrijeme je renesansa i u domenu prava i krivično-pravne teorije donijela sobom ogroman progres.

B) PO PROPISIMA KASTAVSKOG STATUTA

Kastavski statut donešen je 1490. godine.⁴⁰⁾ Prepis ovog statuta sačinio je 1845. godine Mijat Sabljar držeći se jednog rukopisa iz 1759. godine (prepis tadašnjeg kancelara Kastavske kapetanije Tomičića).⁴¹⁾

Mi ćemo se, kod izlaganja i obrade propisa Kastavskog statuta, držati teksta koji je dao dr Franjo Rački u Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, pars I, vol. IV: Statuta lingua croatica conscripta, na str. 181 do 207. Za ovaj tekst dr Fr. Rački kaže da ga je sastavio držeći se naprijed spomenutog prepisa Mijata Sabljara, pri čemu je pismo prilagodio tadašnjem pravopisu (konac XIX stoljeća). No pošto je postojao i jedan talijanski prepis Kastavskog statuta, to je dr Rački pri izradi teksta svoga prepisa vodio računa i o ovom talijanskom prevodu (koji je navodno bio sačinjen prema jednom rukopisu iz XVI stoljeća), pa se i u objašnjenjima pojedinih teže razumljivih izraza iz statutarnog teksta poslužio izrazima koje je talijanski tekst upotrebljavao.

U doba donošenja Kastavskog statuta od 1490. godine Kastav se nalazio u Posjedu Fridrika III Habzburškog.⁴²⁾ Dr Fr. Rački smatra da je baš ova promjena vlastele (budući je nešto prije toga Kastav prešao iz ruke porodice Walsee u ruke Habzburgovaca) navela Kastavsku općinu da kodificira svoje dotadašnje pravo. On također tvrdi da je Kastavski statut, mada je donešen za vrijeme Fridrika III, po pojedinim svojim ustanovama stariji čak od 1400. godine, te da on sadrži u stvari stare pravne običaje, koji su tada tek kodificirani.⁴³⁾

Kada je riječ o Kastavskom statutu treba imati na umu da su samo prvih 57 kapitula sačinjene 1490. godine, dok su sve ostale kapitule (počev od 58. pa do 73. kapitule) donesene u rakdoblju od 1546. do 1614. godine. Što se tiče statutarnih tekstova sa zakonskom snagom, oni svršavaju sa 73. kapitulom. Iza toga slijedi dodatak, koji sadrži općinske zaključke iz razdoblja od 1647. pa do 1652. godine.

Statut kastavski — mada sadrži izvjesne odredbe o nekim drugim krivičnim djelima protiv života i tijela, o čemu će posebno biti riječi kasnije — ne sadrži uopće nikakvog propisa koji bi se odnosio na protivpravno lišenje života. Otvoreno je pitanje zbog čega zapravo postoji ova praznina u Statutu. Moguće je da je pitanje kažnjavanja za ubistvo bilo regulirano običajnim normama koje su se toliko poštivale i smatrale prirodnim da se je držalo nepotrebnim njihovo popisivanje i uošenje u kodeks pisanog prava. Ovo kao najvjerojatnije. No, moglo je biti, eventualno, i kakvih drugih razloga, koji nama danas nisu poznati. Bilo kako bilo, pošto se naša izlaganja u ovom radu temelje isključivo na pisanom pravu, a pošto u konkretnom slučaju Kastavski statut dotičnog propisa

40) Vidi Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, pars I, vol. IV: Statuta lingua croatica conscripta, izd. JAZU, Zagreb 1890., na str. LXXV—LXXVI i bilješke na str. 181.

41) Ibidem, str. LXXIV.

42) Ibidem, str. LXXV. Kastav je predat Fridriku III Habzburškom od strane Ramberta Walsee (mlađeg) kada i Rijeka i cijeli posjed u Istri i Krasu. Vidi u spomenutoj mojoj studiji na str. 7—12 i tamo navedenu literaturu.

43) Monumenta historico-juridica: Statuta lingua croatica conscripta, str. LXXVI.

nije imao, nije nam ni moguće na ovom mjestu dotični delikt obraditi, a sljedstveno tome niti vršiti potrebna upoređenja s odgovarajućim propisima Riječkog statuta.

C) PO PROPISIMA VEPRINAČKOG STATUTA

Veprinački statut donesen je 1507. godine. Iz uvoda samog Statuta proizilazilo bi da ovaj statut predstavlja u stvari popisivanje starih pravnih običaja, odnosno prelaz s običajnog na pisano pravo.⁴⁴⁾ No nije, naravno, isključeno da je u Statut uneseno i nešto novih propisa, pa bilo da se oni javljaju kao potpuno novi, bilo kao manja ili veća modifikacija starih.

Kod izlaganja i obrade propisa Veprinačkog statuta mi ćemo se služiti tekstem koji je dao dr Franjo Rački u Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, pars I, vol. IV: Statuta lingua croatica conscripta, na str. 211 do 216. Za ovaj tekst dr Fr. Rački kaže da ga je sastavio držeći se glagoljske matice, a služeći se Volčićevom transkripcijom samo na onim mjestima gdje mu je to bilo potrebno da dopuni glagoljske tekstove, koji nedostaju uslijed toga što je glagoljska matica mjestimice oštećena.⁴⁵⁾

Za odredbe Veprinačkog statuta dr Fr. Rački kaže da su one znatno starije od 1507. godine, jer su sačinjene po kazivanju staraca koji su tada imali od 70 do 100 godina starosti.⁴⁶⁾ No, u svakom slučaju, mada su dotične odredbe (ovakove ili nešto drugačije) i do tada živjele u narodu kao običajno pravo, ipak ih tek od 1507. godine imamo kao pozitivno-pravne propise Veprinca (pisano pravo).

Veprinački statut iz 1507. godine ima samo jednu jedinu odredbu koja se odnosi na krivično djelo protivpravnog lišenja života, pa ćemo ovaj propis posebno razmotriti.

Krivično djelo ubistva

Na ovaj delikt odnosi se propis tačke 11 Veprinačkog statuta, koji glasi:

»Ošće est zakon od udorca: ki bi ubil do smrti, zapada glavu.«⁴⁷⁾

I objekt i subjekt ovog krivičnog djela može biti bilo koje lice. Radnja izvršenja sastoji se u aktivnom činjenju (»zakon od udorca«), tj. u zadavanju smrtnog udarca napadnutom licu.

Subjektivni momenti nisu uzimani u obzir, pa je stoga sasvim irelevantno da li je djelo počinjeno umišljajno ili nehatno. Za ocjenu postojanja ili nepostojanja ovoga djela odlučujuća je posljedica, koja se ima

44) Ibidem, na str. LXXVII—LXXVIII, kao i na str. 211 (uvodni dio Veprinačkog statuta).

45) Naime, sačuvan je jedan primjerak ovog statuta u glagoljskom pismu, a uz glagoljsku maticu nalazi se priključen prepis (iz 1851. god.), koji je pridodao Jakob Volčić u transkripciji latinice. O svemu ovome vidjeti u Monumenta historico-juridica, Statuta lingua croatica conscripta, na str. LXXVII.

46) Ibidem, na str. LXXVIII.

47) Ibidem, str. 213. — Pri citiranju ovog propisa izvršili smo transkripciju na latinicu.

manifestirati u nastupanju smrti kod napadnutog lica. Razumije se da između protivpravnog činjenja (zadatog udarca) i nastupjele Posljedice (smrti napadnutog lica) mora postojati uzročna veza. To je ujedno i sve što se kod bića ovog krivičnog djela tražilo.

Kazna predviđena za djelo u pitanju jeste smrtna kazna. Propis ne govori ništa o načinu izvršenja ove smrtne kazne (što je vjerojatno ostalo i nadalje regulirano običajnim pravom). Sporedna kazna nije predviđena.

Stilizacija ovog propisa takva je da bi se odnosni učin mogao smatrati ne samo deliktom ubistva, nego i teškom tjelesnom povredom kvalificiranom smrću. S obzirom na izraz »ubil« (mada to ne mora da bude sasvim tačno mjerilo) činilo nam se ispravnijim da ga prihvatimo kao djelo ubistva, negoli kao djelo teške tjelesne povrede kvalificirano smrću.

Upada odmah u oči činjenica da je Veprinački statut poznavao samo jedno, osnovno djelo ubistva i da uopće ne poznaje ubistva izvršena nad kvalificiranim objektima. Ovo je tim više interesantno što ubistva izvršena nad kvalificiranim objektima, općinskim funkcionerima, kneževim ljudima i sl.) poznaje kao posebna djela ubistva kako Vinodolski zakon od 1288. godine, tako i Riječki statut od 1530. godine. Skoro je nemoguće zamisliti da Veprinac (koji inače pripada istoj starohrvatskoj pravnoj oblasti) u razdoblju između donošenja spomenutih dvaju kodeksa (Vinodolskog zakona i Riječkog statuta) ne poznaje uopće ubistva izvršena nad kvalificiranim objektima. Smatramo da bi ovu pojavu trebalo shvatiti na slijedeći način.

Kod krivičnih djela ubistava nad kvalificiranim objektima po Riječkom statutu i Vinodolskom zakonu nailazimo na nešto pojačane kazne. Zapravo, glavna kazna je kod tih djela uglavnom ista kao i kod ubistava izvršenih nad običnim ljudima. Pooštrenje pak kazne kod ubistva nad kvalificiranim objektima sastoji se po Riječkom statutu u dodavanju sporedne kazne, koja se sastojala u potpunoj ili djelimičnoj konfiskaciji imovine počinioca (zavisno od položaja ubijenog funkcionera), a po Vinodolskom zakonu ovo pooštrenje sastoji se u tome što je (prema čl. 29 V. Z.) u takvim slučajevima knez mogao da uzme vraždu i zagovor kakav god bi on htio (dok je kod ubistva običnog kmeta iznos vražde bio fiksno određen, a »zagovor« nije bio predviđen). Prema tome, pooštrenje krivično-pravne represije kod ubistva nad kvalificiranim objektima nije vršeno u odnosu na ličnost počinioca, nego u odnosu na njegovu imovinu (Riječki statut) ili pak na imovinu njegovu i njegovog roda, po polovicu (Vinodolski zakon). No kada uspoređujemo Riječki statut, Veprinački statut i Vinodolski zakon, treba imati na umu da je Riječki statut iz 1530. godine predstavljao za ono vrijeme jedan vrlo obiman i razrađen kodeks propisa, a Vinodolski zakon (mada se ni iz daleka ne može mjeriti s Riječkim statutom), po obimu i problematici koju je zahvatio, također je predstavljao daleko obimniji i obuhvatniji kodeks od Veprinačkog statuta. Naprotiv, Veprinački statut vrlo je sitan po obimu (sadrži svega 36 jako malih tačaka). Otuda bi se dalo zaključiti da je Veprinački statut obuhvatio samo glavne i osnovne stvari, pa se mora pretpostaviti da je i poslije njegovog donošenja masa pitanja ostala i dalje regulirana običajnim pra-

vom, čiji dobar dio tom prilikom nije popisan niti statutom obuhvaćen. Stoga je vrlo vjerojatno da je i nakon donošenja Veprinačkog statuta iz 1507. godine običajno pravo u Veprincu predstavljalo još uvijek velik izvor za sve eventualne dopune onih šupljina koje se u pisanom pravu (statutu od 1507. godine) pojavljuju, a tih šupljina je, bez sumnje, bilo vrlo mnogo. Možda je stoga baš običajnim pravom popunjavana i ova eventualna šupljina o pooštrenju kazni kod ubistva izvršenog nad kvalificiranim objektom. Ovo je bilo tim lakše ako bi u takvim slučajevima (kod ubistva izvršenog nad kvalificiranim objektom) glavna kazna bila ista koja i za izvršioce običnih ubistava (a tako bi trebalo da bude shodno duhu vremena i pravnom shvatanju na tom istom pravnom području, izraženo u propisu Vinodolskog zakona i Riječkog statuta), pa bi običajnom pravu ostalo jedino da kod ubistva nad kvalificiranim objektom dopuni šupljinu propisa u pogledu one druge, sporedne kazne (imovinskog karaktera), kojom se u takvim slučajevima u Rijeci i Vinodolu postizalo specijalno pooštrenje kazne za počinioce ove vrste delikata.

Inače, što se tiče određene kazne, dotični propis Veprinačkog statuta vrlo je blizak odgovarajućim propisima Riječkog statuta,⁴⁸⁾ a sasvim neuporediv s odgovarajućim propisima Vinodolskog zakona. Nema sumnje da je u protek vremena učinio svoje, te je i sistem kazni u Veprincu od XIII stoljeća (kada je donesen Vinodolski zakon) pa do početka XVI stoljeća (kada je donesen Veprinački statut) znatno evoluirao. Otuda, s druge strane, toliko sličnosti po pitanju vrste i mjere kazne za isto djelo između Riječkog i Veprinačkog statuta, jer je između donošenja ovih dvaju statuta postojao samo neznatni vremenski razmak od svega 23 godine.

D) PO PROPISIMA TRSATSKOG STATUTA

Statut trsatski donesen je 1640. godine. No da bi se bolje razumjelo ono o čemu će niže biti govora, potrebno je u nekoliko riječi dotaći se povijesti Trsata za period od donošenja Vinodolskog zakona (1288.god) pa do donošenja ovoga statuta (1640. god.).

U vrijeme donošenja Vinodolskog zakona, Trsat je bio u sastavu Vinodola. Stoga su i predstavnici Trsata bili prisutni skupštini na kojoj je donesen Vinodolski zakon, pa je ovaj, razumljivo, važio i za Trsat za sve vrijeme dok je Trsat bio pod Frankopanima. No Trsat je pod Frankopanima ostao do 1490. godine, kada su ga zaposjeli Habzburgovci. U ratu između Venecije i cara Maksimilijana Habzburškog 1508. godine Trsat su zauzeli Mleci. No pošto se u taj sukob umiješao i hrvatski ban Andrija Bot, ovaj je s knezom Bernardinom Frankopanom oduzeo Trsat od Mlečana, tako da je Trsat i dalje ostao u rukama Frankopana negdje do sre-

48) Nepodudarnost bi po ovom pitanju bila jedino u tome što Riječki statut kod smrtnih kazni obično precizira i način izvršenja (ponajviše se radilo o kazni smrti odsijecanjem glave, a kod političkih delikata vješanjem), dok Veprinački statut o tome ne govori. Vjerojatno je u to vrijeme u Veprincu postojao određeni način izvršenja smrtnih kazni koji je bio toliko uobičajen da se je smatralo nepotrebnim posebno spominjanje istog u propisu (ili je pak to pitanje ostalo i dalje regulirano običajnim pravom).

dine XVI stoljeća.⁴⁹⁾ U doba donošenja Trsatskog statuta od 1640. godine Trsat se, dakako, nalazio u rukama Habzburga.

Za vrijeme dok je Trsat bio u sastavu Vinodola (odnosno dok se je nalazio u rukama Frankopana) na području Trsata važili su propisi Vinodolskog zakona. Razumljivo je da se situacija izmijenila nakon što je Trsat došao pod vlast Habzburga, pa se osjetila i potreba da se odrede i preciziraju novonastali odnosi između Trsata (odnosno njegovih stanovnika) i nove habzburške vlasti (koju je u gradu zastupao kapetan).⁵⁰⁾ To je bio i jedan od osnovnih razloga donošenja Trsatskog statuta iz 1640. godine.

Trsatski statut iz 1640. godine nije u stvari nikakav novi statut, barem ne sasvim novi. On je, zapravo, dopunjeni i modificirani Vinodolski zakon. U njemu, istina, ima i nekih novih odredaba, ali također i masa starih, prenesenih iz Vinodolskog zakona, ali dotjeranih i prilagođenih vremenu i novim prilikama,⁵¹⁾ što je i sasvim razumljivo.

Trsatski se statut nalazi sačuvan (u biblioteci JAZU u Zagrebu) u jednom starijem rukopisu, koji prepis je sačinjen negdje početkom XVIII stoljeća od strane jednog trsatskog župnika.⁵²⁾

Kod izlaganja i obrade određenih propisa Trsatskog statuta mi ćemo se služiti tekstom koji je objavio dr Franjo Rački u Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, pars I, vol. IV: Statuta lingua croatica conscripta, na str. 219—227. Za ovo izdanje Trsatskog statuta pisac kaže da ga je izradio držeći se naprijed navedenog rukopisa s početka XVIII stoljeća.⁵³⁾

Najzad, moramo posebno da napomenemo određenu opravdanost konfrontiranja propisa Trsatskog statuta, koji se odnose na odgovarajuća krivična djela, s odgovarajućim propisima Riječkog statuta uprkos činjenici što je Riječki statut donesen 1530. godine, a Trsatski 1640. god. (dakle, punih 110 godina kasnije), te da ovaj posljednji, kao mnogo kasniji, reklo bi se na prvi pogled, nije mogao utjecati na Riječki statut uopće, pa ni na njegove krivično-pravne odredbe.

Da je Trsatski statut potpuno nova tvorevina iz 1640. godine za ovo bi bilo manje praktičnih razloga. No pošto je ovaj statut sačinjen na osnovici starog Vinodolskog zakona, konfrontiranje njegovih propisa s odgovarajućim propisima Riječkog statuta ukazuju se dvostruko korisnim. Prije svega tu se radi (kod velikog broja propisa Trsatskog statuta) o odredbama koje su (možda u nešto modificiranom obliku) bile na snazi i prije donošenja Riječkog statuta, te su, u toj svojoj ranijoj formi izvjesno mogle do jedne mjere utjecati i na propise Riječkog statuta. S druge strane, baš na Trsatskom statutu iz 1640. godine možemo promatrati kolike su izmjene učinjene na pojedinim starim propisima Vinodolskog zakona u skladu s pogledima i duhom prve polovine XVII stoljeća. To nam može poslužiti da sagledamo i razvojni put pojedinih krivično-pravnih instituta u periodu od tri i pol stoljeća (od Vinodolskog zakona do Trsatskog statuta, tj. od 1288. pa do 1640. godine), a to opet može da bude

49) Monumenta historico-juridica... Statuta lingua croatica conscripta, str. LXXIX—LXXX

50) Ibidem, str. LXXX.

51) Ibidem, str. LXXX.

52) Ibidem, str. LXXXI.

53) Ibidem, str. LXXXII.

naročito zanimljivo za ocjenu brzine kojom je u krivičnom pravu staro-hrvatske pravne oblasti evoluirala krivično-pravna misao uopće, a naročito na posebnim važnim pitanjima, kao što je, na primjer, pitanje vinosti, kažnjivosti za pokušaj i za pripreme radnje itd, itd.

1. Osnovno djelo ubistva

Propisi koji se odnose na ovo krivično djelo sadržani su u tačkama 20, 21 i 22 Trsatskog statuta i glase:

»20. Ako on, ki naskoči, i da bi ubil: da je glava za glavu, ako bi ga jeli; ili da obnajde pri cesarove svitlosti, a pene da plati L. 100, od ke pene gre za pomoć od crikve sv. Jurja L. 20.

21. Ako se ne bi mogao takav silnik jet, da nebi imel obitelji: da sve blago gre pod kamaru. Ako bi imel obitelj da se da obitelji ob čem se mogu obdržat; i da se vidi, ako je blago materino, da nima nišće biti podložno, lego da je slobodno; a ča je očinstvo, da se pena vazme, kako rekosmo prvo, L. 100.

22. Više od toga blaga ženina dati obitelji, ki je ubijen, kako bude na conscienzu pravde, za uzdržati jih, zač bi jih mogal otac hraniti.«⁵⁴⁾

Objekt i subjekt ovog krivičnog djela može biti bilo koje lice. Nije važno u čemu se konkretno sastoji radnja izvršenja, pod uvjetom da je njome prouzrokovana smrt napadnutog (svakako se mora raditi o komisivnoj radnji — činjenjem). Vrijeme, mjesto i ostale okolnosti koje posebno osvjetljavaju slučaj sasvim su bez značaja.

Iz same prirode djela proističe jasno da se ovaj delikt može počiniti samo umišljajno (»ki naskoči, i da bi ubil«).⁵⁶⁾

Propisi o kazni su vrlo opširni. U pogledu kazne prave se razlike za dva moguća slučaja: ako se krivac uhvati i ako se ne uhvati, pa oba slučaja moramo odvojeno razmotriti.

a) Ako se krivac uhvati izriče mu se smrtna kazna. Interesantno je spomenuti da je statutarni propis ovdje potpuno prihvatio princip taliona. To se jasno vidi iz stilizacije teksta, koji kaže »... da je glava za glavu...«. No postoji mogućnost da počinilac izbjegne ovoj kazni ako »obnajde pri cesarove svitlosti«.⁵⁷⁾ U tom slučaju on plaća samo novčanu kaznu od 100 libara, od koje kazne jedna petina (20 libara) ide crkvi Sv. Jurja.⁵⁸⁾

b) Ako se počinilac ne bi mogao uhvatiti (»ako se ne bi mogal takov silnik jet«), tada se kazna sastoji u konfiskaciji imovine počinioaca (»da sve blago gre pod kamaru«). No i tu postoje mnoge kombinacije, s obzirom na izvjesne momente koje propis pri tom naročito uzima u obzir. Tako

54) Ibidem, str. 221.

56) U tom smislu se izjašnjava i dr Šilović. Vidi dr Josip Šilović: O razvoju krivnje u hrvatskom kaznenom pravu, Rad JAZU — knj. 194, Zagreb 1912., str. 165.

57) »Obnajti pri cesarove svitlosti« ovdje treba shvatiti kao: »isprošiti pomilovanje od cesareve svjetlosti«. Vidjeti o tome kod V. Mažuranića: Prinosi za hrvatski pravno-povijestni riječnik, na str. 779—780 pod »obnać«.

58) Ova odredba Trsatskog Statuta predstavlja u stvari mogućnost izbjegavanja primjene krutog principa taliona, propisujući pored dotične smrtno kazne (glava za glavu) alternativno još i ovu novčanu kaznu. Tačnije rečeno, u konkretnom slučaju imamo propis koji predviđa kombinaciju taliona i vražde (mada je vražda u konkretnom slučaju nešto malo modificirana), pri čemu se ove dvije vrste kazne pojavljuju kao alternativne.

odredba o oduzimanju cjelokupne imovine počinioca vrijedi jedino u slučaju ako izvršilac djela nema svoje obitelji (»da ne bi imel obitelji«). Ako počinitelj ima obitelj na izdržavanju, tada se od njegove imovine ima prethodno odvojiti i njegovoj obitelji ostaviti jedan dio ove imovine da bi se mogla izdržavati. Preostali dio bio bi oduzet, ali ipak ne u svakom slučaju. Naime, ako počinitelj nema svoje lične imovine, nego mu imovina potječe od materinstva (majčinog imanja), od takve imovine ne oduzima se ništa, a ako pak od očinstva, tada se od te imovine naplaćuje samo kazna od 100 libara (dakle: iznos vražde). Najzad, pod udar djelomično potpada i ženina imovina. Tako se obitelji ubijenog od imovine koja pripada ženi ubičinoj daje izvjestan dio, po slobodnoj ocjeni suda, a od koje imovine bi se izdržavala obitelj ubijenog.

Propisi o kazni kod ovog krivičnog djela predstavljaju jednu interesantnu kombinaciju lične odgovornosti počinioca i ograničene solidarnosti užih srodnika, prvenstveno žene, a potom oca — preko njegove imovine. Što je navelo zakonodavca da propiše da se od imanja koje pripada ženi ubice dodijeli ženi i djeci ubijenog dio potreban za izdržavanje? Bez sumnje na to ga je navelo ondašnje shvatanje sredine, po kom se smatralo da je i žena ubičina moralno obavezna da svojim imetkom doprinese izdržavanju žene i djece ubijenog, koji je lišen života (a dotična porodica hranitelja) rukom njenog muža i hranitelja. Svakako, shvaćanje nespojivo s današnjim stanovištem o strogo individualnoj odgovornosti počinioca, no koje je ipak za ono doba imalo svoje opravdanje, ne samo u moralnom i krivično-pravnom, nego i u ekonomskom pogledu i to u ovom posljednjem baš ponajviše.

Upoređujući odredbe Trsatskog statuta o ovom krivičnom djelu s odredbama Vinodolskog zakona, koje se odnose na ubistvo (čl. 29 i 31 Vinodolskog zakona) vidimo dosta velikih razlika, ali i prilično sličnosti, iz kojih se odmah može zaključiti da su ovi propisi Trsatskog statuta imali za osnovu nekadašnje propise Vinodolskog zakona. Dotične sličnosti i razlike ogledaju se u sljedećem:

Za ubicu (riječ je o ubici koji se uhvati) kmeta ili nekoga od roda kmetskoga Vinodolski zakon (čl. 31) propisuje odmazdu i to u slučaju da se počinitelj uhvati prije nego bi se platila vražda. Međutim, citirani propis Trsatskog statuta (tač. 20) za takav slučaj propisuje kažnjavanje po principu taliona (»... da je glava za glavu...«). Zna se, međutim, da je princip taliona znatno napredniji od odmazde i da je svojom pojavom označio osjetan korak naprijed u razvoju starog krivičnog prava. Po tom pitanju Trsatski statut je u odnosu na propise starog Vinodolskog zakona učinio priličan korak naprijed. Ali ne samo to. Tač. 20 Trsatskog statuta propisuje za isti slučaj i drugu mogućnost: da se počinitelj »obnajde pri cesarove svitlosti«, u kom slučaju samo plaća 100 libara kazne (što bi vjerojatno bila neka vrsta vražde). Odmazda je, dakle, za djelo ubistva po Trsatskom statutu potpuno eliminirana. Ovo sve za slučaj da se ubica uhvati. Ukoliko se pak ubica ne može uhvatiti, tada se — i po propisima Trsatskog statuta kao i po propisima Vinodolskog zakona — pristupa vraž-

di.⁵⁹⁾ Samo je ta vražda nešto drugačije postavljena po Vinodolskom zakonu negoli po Trsatskom statutu, što ne mijenja mnogo njenu pravnu i faktičku suštinu.

Upada u oči da Trsatski statut ne dijeli ubistva na ona kod kojih je objekt djela (pasivni subjekt) obično lice od onih s kvalificiranim objektima, što je Vinodolski zakon činio. Ne bi se moglo reći što je uslovalo ovu razliku između dvaju spomenutih kodeksa. Vjerojatno se sredinom XVII stoljeća — kada je ponikao Trsatski statut — s obzirom na tadašnji nivo pravne svijesti sredine i stupanj razvoja krivično-pravne teorije, takova dioba već smatrala deplasiranom.

Razlike između propisa Trsatskog statuta i propisa Riječkog statuta po pitanju krivičnih djela ubistva jako su velike. Po nekim pitanjima — i to je naročito interesantno spomenuti — napredniji je Riječki statut od Trsatskog statuta, iako je prvi donesen za čitavih 110 godina prije drugoga. Razlog bi trebao da leži u tome što se tvorac Trsatskog statuta i suviše držao njegove stare osnovice — Vinodolskog zakona, što mu je smetalo da po nekim pitanjima istupi progresivnije. S druge strane vjerojatno ni pravna svijest u Trsatu nije tako brzo evoluirala po izvjesnim pitanjima, jer je duga upotreba starog Vinodolskog zakona učinila da su njegovi principi pustili dubokog korjena u narodu, u kom okviru se uglavnom i kretalo gledanje sredine na dotične probleme. Stoga je, po našem mišljenju, u kasnije doba (prije donošenja Trsatskog statuta) stari Vinodolski zakon prilično sprečavao kretanje naprijed u domenu krivičnog prava na dotičnoj teritoriji, što je našlo svog odraza i u propisima kasnijeg Trsatskog statuta. Rijeka je, naprotiv, u tom pogledu bila mnogo slobodnija. Ona prije donošenja Riječkog statuta nije bila vezana drevnim propisima u domenu krivičnog prava (a i običajima ne tako osjetno), pa je pravna svijest u Rijeci po tim pitanjima mnogo brže (i bez zapreke) evoluirala.

Ako usporedimo propise Riječkog statuta po djelu ubistva s propisima tač. 20, 21 i 22 Trsatskog statuta, vidimo slijedeće glavne razlike:

Dok je Rijeka poznavala više vrsta krivičnih djela ubistva Trsat je poznavao samo jedno osnovno djelo ubistva (ovdje isključujemo čedomorstvo i ubistvo djeteta iz nehata — po Trsatskom statutu, o čemu ćemo niže posebno govoriti). Rijeka je, kao i Vinodol, pored ubistva običnih lica, kao posebna krivična djela poznavala ubistva kod kojih se radilo o kvalificiranim objektima. Trsatski statut ovu razliku ne pravi i to je, u domenu krivičnih djela protivpravnog lišenja života, možda i jedino pitanje po kome se Trsatski statut pokazao progresivnijim od Riječkog statuta. Po pitanju subjektivnih momenata, barem kod običnih ubistava (izuzimamo i ovdje, dakako, čedomorstva i ubistva djeteta iz nehata — po Trsatskom statutu) Riječki je statut daleko progresivniji od Trsatskog statuta. Po pitanju kazni također. Naime, dok Trsatski statut prihvaća talion i vraždu (a to su relikti iz starog Vinodolskog zakona), dotle Rijeka ima mnogo moderniji sistem kazni. Istina i Rijeka prihvata smrtne kazne

59) U Vinodolskom zakonu se vražda izrično spominje, dok se u Trsatskom statutu ne spominje izrekom, ali se po prirodi ove imovinske kazne vidi da je ona u to vrijeme u stvari predstavljala jednu vrstu vražde.

kod ubistva⁶⁰) (što u krajnjoj liniji potiče od davnašnjeg taliona u domenu ubistava), ali ona nikako ne poznaje vraždu. Novčane kazne u Rijeci slične su današnjim novčanim kaznama (u suvremenom krivičnom pravu), a kazne oduzimanja imovine počiniocu krivičnog djela slične kazni konfiskacije imovine u nekim suvremenim krivičnim pravima. Najzad (a to je ono po čemu je riječko krivično pravo naročito ispred krivičnog prava Trsatskog statuta) Riječki statut kod nijednog ubistva nije poznavao kolektivnu odgovornost, niti čistu niti ograničenu, već jedino individualnu odgovornost počinioca, dok je Trsatski statut poznavao kako individualnu tako i ograničenu kolektivnu odgovornost kod ubistva.

2. Čedomorstvo

Propis koji tretira ovo krivično djelo sadržan je u tač. 35 Trsatskog statuta i glasi:

»Ako bi ka umorila dite, tere ne bi po nesreće, i bi se otela čista činiti: da joj gre glava, i onomu, ki bi ju naputil.«⁶¹)

Subjektom ovog krivičnog djela može biti samo majka dotičnog djeteta kojeg ubija, a objektom samo njeno novorođeno dijete. Nije važno kakvom je konkretnom radnjom djelo izvršeno, pod uvjetom da je dotična radnja prouzrokovala faktičku smrt djeteta.

Ovo krivično djelo može se počinuti samo s umišljajem, a nikako nehavno. To proizlazi iz statutarnog fragmenta, koji kaže: »... tere ne bi po nesreće...«. Motiv ovog djela određen je riječima »... e bi se otela čista činiti...«. Djelo su, dakle, uglavnom vršile vanbračne majke u namjeri da sakriju svoje vanbračne spolne veze i da na taj način sačuvaju svoju čast.

Za ovo djelo propisana je smrtna kazna (»... da joj gre glava...«). Očigledno trsatski zakonodavac kod kažnjavanja majki za ovo krivično djelo nije vodio računa o svemu onome o čemu kod takvih slučajeva vodi računa moderno krivično pravo i što znatno olakšava položaj takvih počinitelaca u odnosu na vrstu i mjeru kazne koja ih očekuje.

Niti u Riječkom statutu, niti u Kastavskom ili Veprinačkom, a niti u Vinodolskom zakonu, nemamo slične odredbe o krivičnom djelu čedomorstva. Iz toga proizlazi da propis ove vrste predstavlja novinu, kao i propis koji se odnosi na djelo ubistva djeteta iz nehata, o čemu niže.

3. Ubistvo djeteta iz nehata

Ovo djelo predviđeno je propisima tač. 36 Trsatskog statuta, koji glasi:

»Ako bi ka mat dite u zibeles umorila po nemarljivosti i nepomnje: da plati crikve L. 25, a pravde drugeh L. 25.«⁶²)

60) Smrtna kazna za ubistva predviđa inače i većina modernih krivičnih prava.

61) Monumenta historico-juridica. . . . : Statuta lingua croatica conscripta, str. 223.

62) Ibidem, str. 223.

Subjekt djela u pitanju može biti samo majka, a objekt njeno sopsstveno dijete u kolijevci⁶³), tj. sitno dijete (». . . dite u zibebe . . .). Ni kod ovog djela nije važno kakvom je konkretno radnjom djelo izvršeno, pod uslovom da je ta radnja izazvala faktičko usmrćenje djeteta i da je po svojoj prirodi takva da proističe iz »nemarljivosti i nepomnje«.

Ovo se krivično djelo može počiniti samo kulpožno, a nikako umišljano. O tome jasno govori propis, kada traži da je djelo izvršeno ». . . po nemarljivosti i nepomnje . . .«. Dr Šilović kaže, da se ovdje po prvi put u starom hrvatskom pravu, pisanom narodnim jezikom, susrećemo s tačnom razlikom između umišljaja i nehata kod usmrćenja ljudskog bića.⁶⁴)

Kazna je za ovo djelo novčana i iznosi 50 libara, od kojih 25 fisku, a 25 crkvi. Iz odredbe koja predviđa da iznos od 25 libara kazne pripada crkvi, a isto toliki iznos fisku, proizlazilo bi da se ovaj učin u to doba smatrao ne samo djelom štetnim sa gledišta interesa zajednice i društva, nego još i jednom vrstom duhovnog delikta, radi čega se u diobi novčane kazne pojavljuje i crkva.

Ovakvo ili slično krivično djelo ne nalazimo niti u Vinodolskom zakonu, niti pak u Riječkom, Kastavskom ili Veprinačkom statutu. Prema tome, propis za ovo djelo predstavlja novinu, koju nam donosi Trsatski statut, kao i u pogledu krivičnog djela čedomorstva, o kome je bilo riječi naprijed.

E) PO PROPISIMA MOŠĆENIČKOG STATUTA

Prva redakcija Mošćeničkog statuta sačinjena je 1627. godine od strane notara Stanislava Negovetića. Inače, ovaj statut predstavlja kodificiranu zbirku raznih normativnih odredaba koje obuhvaćaju vremenski period od 1470. god. (najstarije) pa do 1753. god. (najmlađe), tj. od druge polovice XV do sredine XVIII stoljeća. Pošto u statutu pored pojedinih propisa stoji i godina njihovog donošenja, možemo lako pratiti razvojne putove mošćeničkog pisanog prava na njegovim pojedinim etapama u spomenutom vremenskom razmaku od sedamdesetih godina XV pa do sredine XVIII stoljeća.

Danas imamo sačuvan porečko-riječki rukopis Mošćeničkog statuta iz XVII stoljeća i prijepis svećenika Jakova Volčića koji potiče negdje iz sredine XIX stoljeća. Ovaj prvi pohranjen je u Historijskom arhivu u Rijeci, a onaj drugi u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Porečko-riječki rukopis pisan je latinicom i nekim čudnim i nedosljednim pravopisom, upravo onako kako su njegovi pisari smatrali najpraktičnijim u pokušaju da što bolje pogode i što tačnije zapišu interesantne nijanse mošćeničkog lokalnog govora. Posebno je pitanje koliko su u tome uspjeli.

63) Zibela = zipka, kolijevka (V. Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povijestni rječnik, na str. 1681 pod »Zibela«.

64) Dr Josip Šilović: O razvoju krivnje u hrvatskom kaznenom pravu, Rad JAZU — knj. 194, Zagreb 1912, str. 165—166.

Tekst Mošćeničkog statuta po prvi put je objavio prof. Nikola Žić u Programu pazinske gimnazije za školsku 1911/12. godinu,⁶⁵⁾ kojom prilikom je objavljivač imao u rukama stariji, porečko-riječki rukopis i nastojao je da njegov tekst objavi ad literam, onako kako je tamo zapisan. U tome je samo djelomično uspio jer su mnoge riječi pogrešno pročitane, a neke riječi i izostavljene. U svakom slučaju nije se radilo o jednom kritičkom objavljivanju teksta, a nedostajala je i naučna aparatura. Nije isključeno da su i eventualne štampanske greške dijelom doprinijele povećanju ovih nedostataka. Godine 1912. tekst Mošćeničkog statuta objavio je Rudolf Strohal.⁶⁶⁾ Iza toga, godine 1914, Mošćenički statut objavljuje profesor praškog univerziteta i poznati pravni historičar dr Karel Kadlec,⁶⁷⁾ a 1957. god. tekst ovog statuta kritički je objavio (fonetski) Ante Šepić u svojoj filološkoj studiji pod naslovom »Zakon kaštela Mošćenice«.⁶⁸⁾

Povijest Mošćenica inače je vrlo tijesno vezana za povijest Kastva, jer su Mošćenice pripadale Riječkoj gospoštiji samo do godine 1584, a od tada su pripadale Kastavskoj kapetaniji i predstavljale slobodnu općinu,⁶⁹⁾ sa svojim unutarnjim uređenjem koje se temeljilo na propisima lokalnog mošćeničkog prava sadržanog u Mošćeničkom statutu.

Mošćenički statut, mada sadrži izvjestan broj propisa koji se odnose na druge delikte protiv života i tijela (ili tačnije: protiv tijela — teške i lake tjelesne povrede), o čemu će biti posebno riječi kasnije, ne sadrži nikakvog propisa koji bi se odnosio na protivpravno lišenje života. U ovom pogledu, dakle, imamo situaciju istovjetnu kao i kod Kastavskog statuta. Nisu nam poznati sigurni razlozi ove praznine u pisanom pravu Mošćenica, pa nam ostaje da se zadovoljimo pretpostavkama koje bi u konkretnom slučaju bile baš one iste koje smo istakli ranije kad je bilo govora o sličnoj praznini Kastavskog statuta. Ovo tim prije što se radi o područjima međusobno maksimalno povezanim ne samo kroz povijesna zbivanja koja su bila ista ili slična u oba ova kraja, nego i kroz običajno pravo koje se tokom vremena moralo razvijati pod istim ili sličnim uvjetima i biti odraz približno sličnih shvaćanja pravde i pravice.

Propis koji govori o zadavanju smrtne rane (mada se ovaj delikt nalazi u stvari na granici između djela ubistva i djela teške tjelesne povrede) izložit ćemo kasnije (kad bude riječ o tjelesnim povredama) jer smatramo da mu je ipak mjesto u grupi teških tjelesnih povreda.⁷⁰⁾

65) IX program c. k. velike gimnazije u Pazinu za školsku 1911/12 g.

66) Strohal. R.: Mošćenički statut. Südslavische Revue, Zagreb 1912.

67) Kadlec K.: Mošćenický statut. Příspěvek k seznání právních rádu chorvatské obec v Istrii ve stol. XV—XVIII. Rozprawy česke akad., Prava 1914. Trida I. číslo 53.

68) Ante Šepić: »Zakon kaštela Mošćenice«, Rad JAZU — knj. 315, Zagreb 1957., str. 223—285.

69) Ibidem, str. 234.

70) U konkretnom slučaju radilo bi se o djelu teške tjelesne povrede kvalificirane smrću.

II

KRIVIČNA DJELA TJELESNIH POVREDA

Vinodolski zakon poznao je razliku između teških i lakih tjelesnih povreda samo kada se radilo o djelima s kvalificiranim objektima (pasivnim subjektima), tj. o podknežinu, permanu ili drugom kneževom službeniku. U ostalim pak slučajevima (kada je objektom napada bio kmet) ni Vinodolski zakon ne pravi razliku između teških i lakih tjelesnih povreda. Kastavski, Veprinački i Trsatski statut ne prave uopće i ni u kom slučaju (niti terminološki niti faktički) razliku između teških i lakih tjelesnih povreda. Mošćenički statut pravi ovu razliku samo u jednom jedinom slučaju — odvajajući tjelesne povrede kvalificirane smrću.⁷¹⁾

Radi navedenoga i mi ćemo ovdje sve ove delikte izložiti u jednoj grupi »tjelesnih povreda«, ukazujući dakako posebno na one rijetke slučajeve gdje je zakonodavac pravio razliku između lakih i teških tjelesnih povreda.

A) PO PROPISIMA VINODOLSKOG ZAKONA

1. Odsijecanje ili osakaćenje uda podknežinu, permanu ili kneževim službenicima

Na ovo djelo odnosi se fragment člana 30 Vinodolskog zakona, koji kaže:

»... Ako bi ot njih nikomu niki ud usikli ili shabil, tako da bi od toga ne mogal priti na prvo zdravje: ostani va osudu onom, v kom ga knez oće osuditi.«⁷²⁾

Radi pravilnog razumijevanja oog fragmenta treba, naravno, imati pred očima cjelovit propis člana 30 V. Z, jer ovaj fragment predstavlja zadnji dio ovog cjeokupnog propisa i u mnogo čemu oslanja se na prednji dio člana 30.⁷³⁾

71) Nema sumnje da su se propisi koji se odnose na tjelesne povrede primjenjivali jednako u slučajevima teških kao i u slučajevima lakih tjelesnih povreda. Bitni, konstitutivni element bića krivičnog djela predstavljala je tjelesna povreda o kojoj govori propis, s tim što karakter te povrede, njena težina i stupanj opasnosti po zdravlje i život (u slučajevima gdje propisi ne prave razliku između teških i lakih tjelesnih povreda) nije predstavljao element bića djela u pitanju. Interesantna je okolnost da ni Trsatski statut ne pravi razliku između teških i lakih tjelesnih povreda iako se on pojavio punih 110 godina poslije Riječkog statuta, koji je u ovom pogledu učinio ogroman korak naprijed (vidjeti detaljnije u već spomenutom mom radu: »Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci...«, str. 117—189).

72) U današnjem jeziku ovaj fragment bi glasio:

»... Ako bi kojemu od njih koji ud odsjekao ili povrijedio tako da ne bi mogao doći do predašnjeg zdravlja, neka plati globu na kakovu ga knez hoće da osudi«.

(Tekst i prevod na današnji jezik citirani prema dr Kostrenčiću: op. cit., str. 150 i 168)

73) Cjelokupan tekst člana 30 Vinodolskog zakona glasi:

»lošće: ako ki učini zasedanje od rečenih podknežinov ili služabniki ili perman, ter se more pokazati podobnimi svedoci, plati knezu libar 50. A to takoe, ako bi ga bili ili ranili, i za ranene platit držan je polovicu. Ako bi ot njih nikomu niki ud usikal ili shabil, tako da

Subjekt (aktivni) ovog djela može biti bilo koje lice, a objekt (pasivni subjekt) jedino: podknežin, perman ili kneževi službenici. Pod terminom »kneževi službenici« podrazumijeva se »...koga od kućne družine gospodina kneza . . .«, kako je ovaj termin pobliže označen u čl. 29 Vinodolskog zakona. Konkretna način izvršenja radnje nije važan (pod uslovom da je napad uslijedio iz zasjede), ali se kao posljedica ove radnje mora javiti odsijecanje ili osakaćenje nekog uda, iz čega dalje logično slijedi da je povreda teške prirode i da povrijeđeni više »ne može doći do predašnjeg zdravlja«. Vrsta i mjera kazne za djelo u pitanju nije određena zakonom nego zavisi od slobodne ocjene kneza, koji kaznu određuje nakon ocjene svih revelantnih okolnosti dotičnog slučaja. Svakako je pri tom od najveće važnosti (za ocjenu stepena društvene opasnosti djela počinioca) bilo: vrsta povrede i stupanj tjelesnog oštećenja napadnutog lica. Iz prirode samog djela (ako se ima pred očima čitav propis čl. 30 Vinodolskog zakona) proizilazi da se djelo moglo počiniti samo umišljajno.

U konkretnom slučaju radi se o deliktu s kvalificiranim objektima (pasivnim subjektima) kakve je poznavalo i riječko krivično pravo XVI stoljeća. Veprinački i Mošćenički statut kod tjelesnih povreda također odvojeno tretiraju povrede nanesene određenim funkcionerima (radi se o djelu zadavanja udarca viječniku — tač. 12 Veprinačkog statuta i str. 5 Mošćeničkog statuta). Međutim, Kastavski i Trsatski statut ne poznaju delikte s kvalificiranim objektima.

2. Bijenje ili ranjavanje podknežina, permana ili kneževih službenika

Član 30 Vinodolskog zakona⁷⁴⁾ sadrži jedan fragment koji se odnosi posebno na ovo krivično djelo. Taj fragment glasi:

»... A to takoe, ako bi ga bili ili ranili, i za ranene platit držan je polovicu ...«.

U konkretnom slučaju smatramo da bi se radilo o lakim tjelesnim povredama, jer su teške povrede sadržane u djelu odsijecanja ili osakaćenja uda . . . , o kojemu je maločas bilo riječi.

Subjekt ovog djela (kao i kod prethodnog) može biti bilo koje lice, dok objektom (pasivnim subjektom) mogu biti samo zakonom određeni funkcioneri i to: podknežin, perman ili kneževi službenici. Za razumijevanje pojma »kneževih službenika« vrijedi sve ono što je već rečeno kod prethodnog djela.

Radnja izvršenja sastoji se u bijenju ili ranjavanju napadnutog lica (funkcionera). Konkretna način izvršenja ove radnje nije bitan, ali pod

bi od toga ne mogao priti na prvo zdravlje: ostanu va osudu onom, v kom ga knez oće osuditi.« Ili u današnjem jeziku: »Zasjedne li tko rečenim podknežinima ili službenicima ili permanima, te se to može dokazati sposobnim svjedocima, ima platiti knezu pedeset libara. Ako bi ga tukli ili ranili: za ranu ima se platiti polovicu (gore spomenute svote). Ako bi kojemu od njih koji ud odsjekao ili povrijedio tako, da ne bi mogao doći do predašnjeg zdravlja, neka plati globu na kakovu ga knez hoće da osudi.«

(Tekst i prevod citirani prema dr Kostrenčiću: op. cit., str. 150 i 168).

74) Tekst i prevod na današnji jezik čitavog člana 30 V. Z. vidi u bilješki 73.

uslovom da je napad uslijedio iz zasjede.⁷⁵⁾ Iz toga opet proizlazi da je za ovo djelo bio potreban umišljaj, a što inače proističe i iz same prirode ovoga djela.

Kazna je novčana, javno-pravne prirode (jer ide u korist kneza) i inosi 25 ibara.⁷⁶⁾

Ovdje je vrijedno napomenuti kao karakteristično kako za Vinodolski zakon tako i za Riječki statut da oba ova stara zakonska kodeksa odvajaju i posebnim propisima reguliraju delikte protiv tijela izvršene nad određenim funkcionerima koje hoće posebno da zaštite (to su u Vinodolu: podknežin, perman i kneževi službenici, a u Rijeci: kapetan, vikarij, sudije i sindioi, a u izvjesnom smislu i satnik i ostali plaćeni općinski službenici) od delikata inače iste vrsti, ali izvršenih nad običnim ljudima (u Rijeci: građanima, stanovnicima ili distriktualcima, a u Vinodolu: kmetovima). U pogledu interesa i težnji zemaljskih gospodara da njihovi funkcioneri budu posebno i jače zaštićeni od ostalih ljudi nema nikakve razlike između Rijeke (1530. god) i Vinodola (1288. god). Međutim, i u ovoj grupi delikata protiv tijela ima ipak znatnih razlika između riječkog i vinodolskog krivičnog prava. Navest ćemo one najbitnije. Po propisima Riječkog statuta iz 1530. godine za zadavanje udarca kapetanu s okrvavljenjem propisana je tjelesna kazna odsijecanjem desne ruke i vječni izgon iz Rijeke i njenog distrikta (obje kazne su određene kumulativno); za zadavanje udarca vikariju s okrvavljenjem predviđena je propisima Riječkog statuta iz 1530. godine za zadavanje udarca kapetanu (obadvije kazne izriču se kumulativno); za zadavanje udarca sucima ili indicima s okrvavljenjem propisana je novčana kazna od 100 libara i izgon iz vijeća, ako su članovi kojeg vijeća, a ako nisu članovi vijeća, tada se kažnjavaju batinanjem (i ovdje su obadvije kazne određene kumulativno).⁷⁷⁾ Vinodolski zakon, međutim, ne pravi razliku da li je dotično djelo izvršeno nad podknežinom (kao najvažnijim kneževim funkcionerom), ili permanom, ili pak nad službenikom, te se ove učine jednako kažnjava novčanom kaznom od 25 libara. I još jedna važna razlika. Dok propisi Riječkog statuta pružaju pojačanu zaštitu i satniku, kao i ostalim plaćenim službenicima riječke općine,⁷⁸⁾ Vinodolski zakon ne pruža nika-u tom pogledu s ostalim kmetovima, što je izričito naglašeno članom 25. Vinodolskog zakona. Iz svega naprijed konstatiranog vidi se da između spomenutog čl. 30 Vinodolskog zakona i odgovarajućih propisa Riječkog statuta (rub. 15-ib. III) nema skoro nikakve sličnosti izuzev okolnosti što i jedan i drugi propisuju pojačanu krivično-pravnu zaštitu za izvjestan krug određenih funkcionera. Po svim ostalim pitanjima razlike su među

75) Pri ocjeni ovog pitanja i radi pravilnog tumačenja treba uvijek imati na umu čitav tekst člana 30 Vinodolskog zakona, jer se član 30 V. Z. odnosi na »zasjedanje«, a napadi (i njihove posljedice) koji proističu iz takvog zasjedanja mogli su biti različiti. Otuda, s obzirom na učine i njihove posljedice, iz ovog »zasjedanja« moglo je da proistekne ubistvo, teška ili laka tjelesna povreda napadnutih funkcionera.

76) Visina novčane kazne određena je propisom koji kaže: »... platit držan je polovica ...«, pri čemu se misli na polovicu kazne određene za djelo koje u tekstu čl. 30 V. Z. predbodi ovom djelu (»zasjedanje«), a za koje je predviđena novčana kazna u iznosu od 50 libara. Prema tome kazna za ovo djelo ima iznositi 25 libara (polovicu od 50 libara).

77) O svim ovim deliktima vidjeti detaljno u mojoj studiji »Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci«, na str. 168—173.

78) U takvim slučajevima kazne se dupliraju. Detaljnije vidjeti: ibidem, na str. 173—175.

njima toliko velike da je teško i pretpostaviti da se je Riječki statut makar i djelomično mogao u ovom pogledu poslužiti mnogo ranijim Vinodolskim zakonom kao uzorom bilo po kom ozbiljnijem pitanju.

3. Bijenje, ranjavanje i tučnjava među kmetovima

Na ovo krivično djelo odnosi se čitav propis čl. 25 Vinodolskog zakona, koji glasi:

»Ošće: od bienja, ranenja i od stučenja meju kmeti nij band nego soldini 40, ke krivac ima platiti knezu, o onomu ki bude bien 2 brava ter likariju. A to takoe od satnika i graščika i busovića, ki v sih esut pod zakon i pod pravdu kmetsku, a ne od s(lu)žabniki i po zakonu kmetškomu sudet se i nim est za uražene za dovole učineno«.79)

I subjekt (aktivni) i objekt (pasivni subjekt) ovog djela može biti samo kmet, pri čemu su s kmetovima izjednačeni i graščik i busović, kao niži općinski službenici. Radnja izvršena sastoji se u »bijenju, ranjavanju ili tučnjava među kmetovima«. Vrsta i obim nastupljenih posljedica (koje inače, po prirodi stvari, mogu da budu raznolike) ne predstavljaju elemente bića ovog krivičnog djela, pod uslovom da se javljaju uvijek kao rezultat odnosnog »bijenja, ranjavanja ili tučnjava među kmetovima«. Za postojanje djela traži se bilo koja od ovih radnji. Djelo se može počiniti samo umišljajno i aktivnim činjenjem (komisivni delikt) što proizlazi iz same prirode djela.

Kazna je imovinska i sastoji se iz dva dijela: novčane kazne i imovinske kazne u naturi: dva brava, pri čemu novčana kazna ide u korist kneževa fiska (javno-pravna kazna), a druga imovinska kazna, u naturi, u korist oštećenog lica (privatno-pravna kazna). Za novčanu (javno-pravnu) kaznu propisom je određen samo maksimum: 40 soldina, koji se ni u kom slučaju ne smije preći,⁸⁰⁾ dok je imovinska kazna u naturi (privatno-pravna kazna) određena fiksno i po vrsti i po mjeri i iznosi uvijek dva brava. U smislu naknade i onog dijela štete koja je neposredno proistekla iz učinjenog djela zakon obavezuje izvršioca da snosi i troškove koje oštećeni ima oko nabavke lijekova.

Ako bacimo pogled na propise Riječkog statuta (rub. 8 — lib. III) koji se odnose na bilo koje djelo iz grupe lakih tjelesnih povreda nanesenih običnim licima (građanima, stanovnicima ili distriktualcima) i uporedimo ih s propisom člana 25 Vinodolskog zakona uočiti ćemo odmah velike razlike. Prije svega Riječki statut je poznavao jako velik broj

79) Ili u prevodu na današnji jezik: »Za bijenje, ranjenje i za tučnjavu među kmetovima ne iznosi osuda više od četrdeset soldina, koje ima krivac platiti knezu, a onome, koji bude bijen, dva brava i lijekove. A to vrijedi i za satnika, graščika i busovića, koji u ovom padaju pod zakon i pravo kmetova, a ne (pod zakon i pravo) kneževskih službenika i po zakonima kmetskima ima im se suditi, i time je njima za povredu dana zadovoljština«. (Tekst i prevod na našnji jezik citirani prema dr Kostrenčiću: op. cit., str. 149 i 167). »Graščik« i »busović« = niži općinski službenici. Za »graščika« dr Kostrenčić kaže da odgovara pojmu kastelana, a za »busovića« da je bio općinski dobošar koji je objavljivao naloge pretpostavljenih općinskih organa (vidi dr M. Kostrenčić: op. cit., str. 198 i tamo naznačenu literaturu).

80) Određivanje mjere kazne u okviru određenog maksimuma vrši se prema ocjeni suda, uzet u obzir stepen društvene opasnosti djela i izvršioca, posmatrano kroz težinu konkretnog učina, težinu nastupjele posljedice i ostalih okolnosti koje sud u svakom konkretnom slučaju smatra važnim.

krivičnih djela lakih tjelesnih povreda zadatih običnim građanima, stanovnicima ili distriktualcima, a ova djela se međusobno razlikuju i po elementima bića i po kazni. Vinodolski pak zakon regulira ove učine svega jednim jedinim zakonskim članom, pri čemu su elementi bića (baš radi toga) postavljeni veoma široko. Riječki je statut nadalje u masi slučajeva odvojeno normirao teške tjelesne povrede, a odvojeno lake, određujući za teške povrede znatno oštrije kazne od onih za lake tjelesne povrede. Vinodolski zakon ne poznaje čak ni tu razliku između teških i lakih tjelesnih povreda, nego sve zajedno rješava jednim jedinim propisom — čl. 25 V. Z. Na koncu, kazne koje propisuje Riječki statut imaju javni karakter, dok Vinodolski zakon za te slučajeve predviđa kombiniranu imovinsku kaznu koja istovremeno ima i javni (u jednom svom dijelu) i privatni karakter (u drugom dijelu). Prema tome između člana 25. V. Z. i odgovarajućih propisa Riječkog statuta nema skoro nikakve sličnosti, izuzev što se i jedni i drugi odnose na tjelesne povrede.⁸¹⁾

B) PO PROPISIMA KASTAVSKOG STATUTA

1. Zadavanje udarca ili posjekotine

Ovo djelo regulirano je propisom kapitula 9 Kastavskog statuta, koji glasi:

»Ošće, od svakoga udarca, ki bi udril ili posekal, plaća peni libar dvajset i pet. Ako bi likarie potriba posečenomu, i za stanje vrimenta, plaća ki udri ali poseče.«⁸²⁾

Kastavski statut ne pravi uopće razliku bilo kod kojih djela između običnih i kvalificiranih objekata (pasivnih subjekata), pa funkcioneri nisu ni u jednom slučaju posebno i jače zaštićeni. Stoga i kod ovog delikta objekt (pasivni subjekt) može biti bilo koje lice, a to isto vrijedi i za subjekt (aktivni) djela u pitanju. Učin se sastoji u zadavanju udarca ili posjekotine, bez obzira kakav je bio konkretni način izvršenja.⁸³⁾ Zadavanje jednog udarca ili zadavanje jedne posjekotine čini jedno krivično djelo u pitanju, pa u svakom konkretnom slučaju postoji onoliko kažnjivih djela koliko je udaraca zadato, odnosno koliko je posjekotina nanešeno napadnutom licu. Za svaki udarac posebno, kao i za svaku posjekotinu posebno, kazna iznosi 25 libara. Ukupna pak kazna (konačni iznos) određuje se na način što bi se izvršilo zbrajanje zadatih udaraca i nanešenih posjekotina pa se ovaj zbir množio sa 25. Dobijeni broj označavao je ukupnu sumu novčane kazne u lirama. Izvršilac je pored toga

81) Nema sumnje da se Riječki statut ni po ovom pitanju nije mogao prilikom svog nastajanja ni za trenutak nasloniti ili ugledati na ove tada već znatno zastarjele propise Vinodolskog zakona.

82) Tekst citiran prema Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, pars I, vol. IV: Statuta lingua croatica conscripta, Zagreb 1890., str. 182.

Uz izraz »stanje vrimenta« dato je objašnjenje na talijanskom: «le giornate, che perde» (»nadicne koje gubi«) — ibidem, str. 182, bilješka 9).

83) S obzirom na konkretni način izvršenja udarac ili posjekotina mogu se nanijeti na razne načine i raznim sredstvima: šakom, pesnicom, štapom, gvozdenim ili kamenim predmetom itd., itd.

bio dužan da oštećenome naknadi troškove oko liječenja, kao i izmaklu dobit za sve vrijeme njegove nesposobnosti za rad (naravno, pod uslovom da je nesposobnost nastupila kao posljedica dobijenih udaraca ili posjekotina).

Između ovog djela i djela iz čl. 25 Vinodolskog zakona postoje izvjesne sličnosti, ali i znatne razlike. Sličnosti su, kako u elementima bića ovih dvaju krivičnih djela tako i u tome što je u oba slučaja djelo zapriječeno imovinskom kaznom, a izvršilac je poviše toga dužan da oštećenome naknadi troškove liječenja. No i razlike su među njima znatne. Prije svega, Vinodolski zakon za odnosno djelo određuje gornju granicu kazne koja ni u kom slučaju ne smije preći iznos od 40 soldina, dok Kastavski statut takvu granicu ne postavlja već naprotiv za svaki udarac i za svaku posjekotinu posebno određuje po 25 lira kazne, što znači da u pojedinim konkretnim slučajevima (ovisno o broju udaraca i broju posjekotina) ukupni iznos novčane kazne može biti neograničeno velik. Osim toga Vinodolski zakon, mada, istina, određuje za ovo djelo također imovinsku kaznu, ona je kombinirana iz dva dijela i to: prvog dijela koji čini čistu novčanu kaznu javno-pravnog karaktera i drugog dijela koji čini imovinsku kaznu u naturi privatno-pravnog karaktera. Kastavski statut, međutim, prihvaća jedinstvenu imovinsku kaznu javno-pravnog karaktera, a oštećenome određuje obeštećenje u sasvim drugačijoj formi tj. u formi naknade izmakle dobiti. Radi svega toga Kastavski statut se pokazuje u ovom pogledu daleko naprednijim od starog Vinodolskog zakona, što je i sasvim razumljivo.

Da bacimo sada i jedan letimičan pogled na riječko krivično pravo XVI stoljeća (prema Statutu iz 1530. godine) i da ukažemo u najbitnijim crtama na eventualne sličnosti i razlike.⁸⁴⁾

Između odgovarajućih propisa Riječkog statuta i propisa kapitula 9 Kastavskog statuta ima nekih dodirnih tačaka. Sličnost je posebno izrazita po pitanju vrste kazni, jer i Riječki statut, baš kao i Kastavski, za djela lakih tjelesnih povreda izvršena nad običnim objektima, propisuju novčane kazne. Također i u jednom i u drugom slučaju ove kazne imaju isključivo javno-pravni karakter, što govori nesumnjivo o znatnom napretku u odnosu na stari Vinodolski zakon. Sličnost postoji isto tako i u predviđenom načinu odmjeravanja kazni. Tako kapitul 9 Kastavskog statuta poznaje onaj isti princip kojeg prihvata i većina propisa Riječkog statuta u odnosu na lake tjelesne povrede: da se mjera kazne određuje prema broju zadatih udaraca, pri čemu je iznos novčane kazne propisan po udarcu. Međutim, između ova dva statuta postoje i znatne razlike. Tako, dok Riječki statut u mnogo slučajeva odvaja teške od lakih tjelesnih povreda (cijeneći prema težini posljedice, koja je u propisu istaknuta i predstavlja konstitutivni elemenat bića), poznaje mnogo vrsta krivičnih djela lakih tjelesnih povreda i odvaja lake tjelesne povrede nanesene običnim licima⁸⁵⁾ od lakih tjelesnih povreda nanesenih

84) Vidjeti odgovarajuća djela u rub. 8-lib. III Riječkog statuta iz 1530. god. Detaljnu razradu ovih djela vidjeti u mojoj spomenutoj radnji »Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci«, na str. 139—164.

85) Rub. 8-lib. III Riječkog statuta.

kvalificiranim objektima, tj. određenim općinskim funkcionerima,⁸⁶⁾ do-
tle svega toga u Kastavskom statutu nema. No ove činjenice ne bi nas
smjele navesti na olako donošenje zaključka da stari Kastav uopće nije
poznavao ili prihvaćao ono što ne nalazimo među pozitivnim propisima
njegovog Statuta. Treba pri tom imati na umu da ovaj Statut ne pred-
stavlja dovoljno kompletan kodeks cjelokupnog prava starog Kastva,
jer su mnoga pitanja u Kastvu i kasnije, nakon donošenja Kastavskog
statuta, ostala i nadalje regulirana običajnim pravom. To dalje znači da
po pitanjima koja pisano pravo starog Kastva ne regulira (ili pak samo
djelomično regulira) ne možemo dati dovoljno određen odgovor: da li
su ta pitanja i kako bila možda regulirana običajnim pravom. Sledstve-
no tome ne možemo posigurno tvrditi da li je po tim istim pitanjima
između Rijeke i Kastva bilo razlika ili sličnosti i u čemu su se one
zapravo sastojale, jer praznine i djelimične šupljine u pisanom pravu
Kastva nikako ne možemo uzeti kao apsolutne šupljine prava toga kra-
ja, nego jedino kao relativne praznine i to isključivo u odnosu na pisano
pravo. Nadalje, kod djela tjelesne povrede iz kapitula 9 Kastavskog sta-
tuta upada u oči propis koji napadnutom licu daje pravo da u krivič-
nom postupku ostvaruje svu naknadu štete koja mu je prouzrokovana
djelom u pitanju. Pri tom se ide toliko daleko da se pod pojmom štete
podrazumijeva ne samo trošak oko liječenja i lijekova, nego čak i iz-
makla dobit zbog izgubljenog vremena. Identičan slučaj imamo i kod
nekoliko krivičnih djela lakih tjelesnih povreda iz rub. 8-lib. III Riječ-
kog statuta, kod kojih je propisima izrično predviđeno da počinitelj ima
napadnutom licu naknaditi sve troškove i izgubljeno vrijeme.⁸⁷⁾ Ovo
predstavlja također jednu veoma interesantnu sličnost između Kastav-
skog i Riječkog statuta i pokazuje identičnost zakonodavčevog shvata-
nja po ovom pitanju i kod jednog i kod drugog pravnog spomenika. Re-
lativna vremenska blizina u izdavanju jednog i drugog statuta stvorila
je, dakle, i veću mogućnost mnogih dodirnih tačaka, a po nekim pitanji-
ma, kao što je na primjer ovo, čak i potpunu identičnost pogleda.

2. Bijenje na vlastitom posjedu

Kapitul 19 Kastavskog statuta sadrži za ovo djelo slijedeći propis:

»Ki bi koga bil a na svojem, plaća penu libar pedeset«.⁸⁸⁾

Subjekt i objekt ovog krivičnog djela može biti bilo koje lice, dok se
radnja izvršenja sastoji u bijenju, pri čemu je irelevantan konkretni na-
čin izvršenja ove radnje.⁸⁹⁾ Bitni, konstitutivni elemenat bića ovog kri-
vičnog djela čini okolnost da se napadnuto lice (objekat — pasivni su-
bjekat krivičnog djela) u momentu napada mora nalaziti na svom po-

86) Za ove delikte vidjeti propise u rub. 15-lib. III Riječkog statuta. Detaljnu razradu ovih delikata vidjeti u spomenutoj mojoj studiji »Krivična dejla protiv života i tijela . . .«, na str. 168—176.

87) O svim ovim djelima prema Riječkom statutu detaljnije: ibidem, na str. 140—147.

88) Tekst citiran prema Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, pars I, vol. IV: Statuta lingua croatica conscripta, str. 183.

89) »Bijenje« se može praktično izvršiti na više načina (na primjer: šakom, pesnicom, nogom, šibom ili prutom, motkom itd., itd.).

sjeđu (u svojoj kući ili dvorištu, na svojoj njivi ili sl.). Kazna je novčana, javno-pravne prirode i iznosi pedeset libara. Iz visine propisane novčane kazne vidi se da je ovo krivično djelo smatrano prilično teškim. To dolazi svakako od shvatanja da svatko treba na svom posjedu da bude u izvjesnom smislu »neprikosnoven«, pa radi toga i krivično-pranim normama pojačano zaštićen od eventualnih napadača.

Ni Vinodolski zakon, ni Riječki statut nisu poznavali isto ili slično krivično djelo.

C) PO PROPISIMA VEPRINAČKOG STATUTA

1. Zadavanje udarca vijećniku

Ovo djelo predviđeno je propisom tač. 12 Veprinačkog statuta, tačnije: jednim njegovim fragmentom⁹⁰⁾ koji glasi:

»Ki bi svetnika udril, ali na nega posegal . . . za(pa)da 50 l(i)b(a)r«.⁹¹⁾

Navedenim propisom Veprinački statut posebno odvajaju djelo »zadavanja udarca vijećniku«, kao djelo tjelesne povrede izvršeno nad kvalificiranim objektom.⁹²⁾

Kod ovog krivičnog djela objekt (pasivni subjekt) može biti samo »svetnik«, a subjekt bilo koje lice. Radnjom izvršenja može biti svaki udarac, bez obzira na konkretni način izvršenja ovog učina, na kom je dijelu tijela udarac zadat i kakva je posljedica ovim udarcem nanesena. Kazna je novčana, fiksno određena i iznosi pedeset libara.

Ovdje posebno treba istaći da je ovim statutarnim propisom određeno kažnjavanje i za pokušaj (». . . ali na nega posegal . . .«), pri čemu se za pokušaj kažnjava jednako kao i za svršeno djelo.

Iz izloženog vidimo da i u Veprincu kod ovog krivičnog djela nalazimo isto kao i u Vinodolu i Rijeci, pojačanu krivično-pravnu zaštitu za određene funkcionere. Razlika je samo u tome što su u Vinodolu ovu pojačanu zaštitu uživali podknežin, njegovi službenici i permansi, u Veprincu samo vijećnici (»svetnici«), dok je u Rijeci ovom pojačanom zaštitom obuhvaćen neuporedivo veći krug funkcionera. Kod svih njih zajedničko je to što je kazna za djela lakih tjelesnih povreda izvršena nad kvalificiranim objektima znatno veća od kazni predviđenih za isto-vrsna djela počinjena nad običnim objektima. Uzroci ove pojave također su isti kod svih ovih starih kodeksa (interesi zemaljskih gospodara i vladajućih krugova za pojačanom pravnom zaštitom nosilaca vlasti). Razlike su među njima jedino u vrsti i broju predviđenih djela lakih tjelesnih povreda, u elementima bića za pojedina od njih i u iznosima

90) Drugi fragment tač. 12 Veprinačkog statuta odnosi se na krivično djelo uvrede vijećnika i o ovom deliktu ovom prilikom neće biti govora.

91) Citirano prema Monumenta historico-juridica Statuta lingua croatica conscripta, str. 213.

92) »Svetnik« u navedenom statutarnom tekstu treba shvatiti kao »consiliarius« (ibidem, na str. 261, pod »svetnik«).

novčanih kazni. S druge strane zajedničko je među svim ovim starim zakonskim spomenicima i to što je za sva krivična djela lakih tjelesnih povreda uopće propisana novčana kazna. Izuzetak nalazimo samo u Riječkom statutu u pogledu djela zadavanja udarca kapetanu s okrvavljenjem, za koje djelo je propisana i tjelesna kazna odsijecanjem desne ruke s vječnim progonom iz Rijeke i njenog distrikta, kao i za djelo zadavanja udarca vikariju s okrvavljenjem, za koje je djelo, pored novčane kazne, propisana i tjelesna kazna od šest udaraca konopom.

2. Udaranje do krvi

Tačka 14 Veprinačkog statuta određuje:

»Ki bi do krvi udril, zapada 1 marku.«⁹³⁾

Subjekt i objekt ovog krivičnog djela može biti bilo koje lice. Radnja izvršenja sastoji se u zadavanju udarca s okrvavljenjem (»... do krvi...«), pri čemu je bez značaja konkretan način izvršenja ovog učina. Kazna je novčana, strogo fiksirana i iznosi jednu marku.⁹⁴⁾

3. Udaranje dlanom

Tačka 16 Veprinačkog statuta sadrži propise koji se odnose kako na ovo djelo, tako i na djelo koje ćemo izložiti niže pod 4⁹⁵⁾ Na ovo pak djelo odnosi se prvi fragment tačke 16 Veprinačkog statuta koji glasi:

»Ki bi dlanu udril plašća 5 marak...«.

U pogledu subjekta (aktivnog) i objekta (pasivnog subjekta) djela u pitanju vrijedi sve ono što je već rečeno kod prethodnog djela. Radnja izvršenja sastoji se u udaranju napadnutog lica dlanom, pri čemu bi se na prvi pogled reklo da je irelevantno koji dio tijela je bio izložen napadu (udarcu). Ipak, po svemu sudeći, čini nam se da je udarac trebao biti zadan po licu napadnutog. Očigledno je da se radi o lakoj tjelesnoj povredi, bez ikakvih znatnijih oštećenja napadnutog lica. Kazna je novčana, fiksno određena i iznosi pet maraka.

Ono što kod ovog djela (uporedivši ga sa djelom udaranja do krvi) odmah upada u oči jeste očigledna nesrazmjera između težine djela i visine (mjere) kazne. Naime, posmatrajući oba djela samo kao lake tjelesne povrede (dakle, isključivo kao delikte protiv tijela) neosporno i sigurno se može zaključiti da je djelo udaranja do krvi znatno teže nego djelo udaranja dlanom, jer prvo djelo u znatno jačoj mjeri ugrožava tjelesni integritet napadnutog lica (okrvavljenje) nego drugo djelo. Pa ipak je drugo djelo zapriječeno znatno oštrijom kaznom nego prvo.

93) Tekst citiran prema Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium: Statuta lingua croatica conscripta, str. 213.

94) Upoređenja ovog djela, kao i djela o kojima će niže biti riječi pod 3 i 4, s odgovarajućim propisima Vinodolskog zakona, Kastavskog i Riječkog statuta dat ćemo na kraju, zajednički za sva tri djela.

95) Tač. 16 Veprinačkog statuta u cjelosti glasi: »Ki bi dlanu udril plašća 5 marak. Ki bi pestu ili kamikom udril, plašća 1 marku«. — Tekst citiran prema Monumenta historico-juridica, Statuta lingua croatica conscripta, str. 213.

Reklo bi se na prvi pogled da se radi o međusobnoj nelogičnosti ovih dvaju statutarnih propisa, ali nije tako. Odgovor na ovo pitanje leži u slijedećem.

Djelo udaranja do krvi predstavlja čisto djelo lake tjelesne povrede i po svojoj posljedici i po umišljaju izvršioca. Međutim, nije isti slučaj i s djelom udaranja dlanom. Ovo djelo imalo je dvije oštrice. Tačnije: ovaj način uzrokovao je uvijek dvije posljedice i to jednu (mnogo manju po važnosti i težini, prema ondašnjem shvaćanju) koja se sastojala u ugrožavanju tjelesnog integriteta napadnutog lica, i drugu (mnogo veću po težini i važnosti prema istom shvaćanju) koja se sastojala u povredi nanesejoj časti i ugledu napadnutog lica.⁹⁶⁾ Otuda je ovo djelo smatrano neuporedivo težim, kako od djela udaranja do krvi (o kojem je naprijed bilo riječi pod 2), tako i od djela udaranja pesnicom ili kamenom (o kojemu odmah niže).

4. Udaranje pesnicom ili kamenom

Na ovo djelo odnosi se drugi fragment tačke 16 Veprinačkog statuta, koji glasi:

»... Ki bi pestu ili kamikom udril, plašća 1 marku«.

U pogledu subjekta i objekta ovog krivičnog djela vrijedi sve ono što je već rečeno kod predhodna dva djela. Radnja izvršenja sastoji se u zadavanju udarca napadnutom licu pesnicom ili kamenom. Irelevantno je na kojem dijelu tijela je udarac zadan, kao i kakvu je konkretnu posljedicu ovaj udarac izazvao na tijelu oštećenog (napadnutog) lica. Kazna je novčana, fiksno određena i iznosi jednu marku (baš kao i kod krivičnog djela udaranja do krvi).

Među svim ovim starim kodeksima starohrvatskog prava (Vinodolski zakon, Kastavski, Veprinački, Riječki, Trsatski i Mošćenički statut) zajedničko je to što je kod svih njih i za sva krivična djela lakih tjelesnih povreda nanesenih običnim objektima (pasivnim subjektima) propisana novčana kazna. Razlike su, kako po broju i vrsti predviđenih lakih tjelesnih povreda, tako i po elementima bića za pojedine od njih, kao i u pogledu samih iznosa novčanih kazni. Najzad, Veprinački statut ne pravi nikakvu diferencu između teških i lakih tjelesnih povreda, kao što ni Kastavski ni Trsatski statut, dok Mošćenički statut samo u jednom slučaju,⁹⁷⁾ a Riječki statut u većini slučajeva zakon ovu razliku bez obzira koja su lica napadnuta.⁹⁸⁾ Vinodolski pak zakon posebno odvaja teške tjelesne povrede jedino u odnosu na kvalificirane objekte (podknežin, službenici, permani), dok u odnosu na kmetove ne pravi također nikakve razlike između lakih i teških tjelesnih povreda.

96) Upravo ovo i jeste glavni razlog koji nas navodi na zaključak da je udarac dlanom trebao biti zadan po licu.

97) Mošćenički statut odvaja samo krivično djelo zadavanja udarca viječniku.

98) Tj. kako tamo gdje je napad izvršen nad kvalificiranim objektom, tako i tamo gdje je napad izvršen nad običnim građaninom, stanovnikom ili distriktualcem.

D) PO PROPISIMA TRSATSKOG STATUTA

Bijenje, tučenje i ozljeda sa okrvavljenjem

Na ovo djelo odnose se propisi tač. 17 Trsatskog statuta, koja glasi: »Ako bi ki koga bil, tukul, porazil do krvi: gre gospodinu 1. 6, da ima pravda sest i suditi za rane i njega likarie, platiti škodu i dangubi, ča bi mogal dobiti«. ⁹⁹⁾

Subjekt (aktivni) kod ovog krivičnog djela, kao i objekt (pasivni subjekt), može biti bilo koje lice. Po prirodi svojoj djelo je umišljajno, a radnja izvršenja sastoji se u bijenju, tučenju i ozleđivanju s okrvavljenjem. Konkretna radnja »bijenja« ili »tučenja« nije važan, ¹⁰⁰⁾ a također ni konkretna radnja »ozleđenja s okrvavljenjem«. Kod »bije-nja« ili »tučenja« tražena posljedica je nastupila u momentu izvršenja udara, a kod »ozleđenja s okrvavljenjem« u momentu kad je nastupilo krvarenje (veličina i intenzitet ovog krvarenja također nije od važnosti i djelo postoji kako u slučaju velikih krvarenja tako i u slučaju obične ogrebotine kod koje se pokazala krv). Kazna je za ovo djelo novčana, javno-pravne je prirode, fiksno određena i iznosi šest libara. Osim ovoga sud ima posebno da procijeni nanesene rane i da za njih oštećenom odredi naknadu, čija je visina zavisila od ocjene suda, a ova ocjena opet je zavisila od broja, vrste i težine zadatih rana. Pored ovoga oštećenom je pripadala naknada troškova liječenja kao i naknada svih eventualnih drugih šteta i danguba ¹⁰¹⁾ koje bi bile u vezi s ovim povredama.

Između Trsatskog, Veprinačkog i Kastavskog statuta, a dijelom i Vinodolskog zakona ¹⁰²⁾ zajedničko je što nijedan od ovih starih kodeksa ne pravi razliku između teških i lakih tjelesnih povreda. Konkretna posljedica (koja bi se očitovala u određenom stupnju nanijete povrede) sasvim je irelevantna i kazna je bivala uvijek ista za laku i za tešku povredu, pod uslovom da su ispunjeni svi ostali elemniti bića. Pošto je Riječki statut iz 1530. godine — mada stariji od Trsatskog statuta za punih 110 godina — pravio sasvim dobro razliku između lakih i teških tjelesnih povreda, postavlja se pitanje: što bi bio uzrok da je Riječki statut po ovom pitanju bio daleko napredniji od Trsatskog statuta, koji je donesen punih 110 godina kasnije. Smatramo da uzrok zaostalosti propisa Trsatskog statuta po ovom pitanju ¹⁰³⁾ leži u činjenici što Trsatski statut ne predstavlja sasvim novi kodeks prava, koji bi zaista bio proizvod vremena u kom je ponikao, nego u stavri predstavlja samo Vinodolski zakon »znovič učinjen«. Istina, u Trsatskom statutu učinjeno je

99) Propis citiran prema Monumenta historico-juridica, Statuta lingua croatica conscripta, str. 221.

Izraz »poraziti« treba shvatiti kao »ozlijediti« (vidi Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, str. 1006—1007, pod »poraziti«).

100) Po prirodi stvari to može biti na primjer: udaranje dlanom, pesnicom, nogom, palicom itd., itd.

101) Pod »dangubama« treba podrazumijevati izmaklu dobit, koju bi, u redovnim prilikama i da nije bio ranjen, oštećeni u odnosnom periodu njegove nesposobnosti za rad inače mogao ostvariti (» . . . ča bi mogal dobiti«).

102) Kod Vinodolskog zakona — koliko se odnosi na tjelesne povrede zadane kmetovima.

103) Uostalom, Trsatski statut zaostaje iza Riječkog statuta i po mnogim drugim pitanjima.

prilično promjena u odnosu na mnoge ranije propise Vinodolskog zakona, ali se tvorac Trsatskog statuta, pri njegovom stvaranju, i suviše držao njegove stare osnovice, što mu je očigledno smetalo da po mnogim pitanjima istupi progresivnije. Stoga se upravo, posmatrajući tekst Trsatskog statuta, dobija dojam da se ne radi o jednom pravnom spomeniku iz sredine XVII stoljeća, nego prije o spomeniku iz XIV ili XV stoljeća. On u stvari predstavlja mješavinu pravnih shvatanja izloženih u starom Vinodolskom zakonu i onih iz polovice XVII stoljeća, pri čemu je njegova prevelika vezanost za staru osnovicu (Vinodolski zakon) učinila da u ovom kodeksu skoro uopće ne dođu (ili pak dođu sasvim neznatno) do izražaja pravna svijest i pravna shvatanja koja su u XVII stoljeću bila svakako daleko naprednija negoli u vrijeme donošenja Vinodolskog zakona. To je, po našem mišljenju, pravi razlog što je Riječki statut — iako za više od jednog stoljeća stariji — po ovim pitanjima (i ne samo po ovim pitanjima već i po mnogim drugim) daleko napredniji od mnogo mlađeg Trsatskog statuta.

Što se pak tiče vrste kazni za djela lakih tjelesnih povreda vlada uglavnom istovjetnost pogleda. Tako je novčana kazna po propisima svih ovih starih kodeksa prihvaćena kao kazna za sve lake tjelesne povrede, razumljivo, s manjim ili većim razlikama u mjeri propisane kazne. Izuzetak (tj. razliku u pogledu spomenute vrste kazne) čine samo neki propisi rub. 15—ib. III Riječkog statuta, koji predviđaju tjelesnu kaznu za lake tjelesne povrede nanesene određenim općinskim funkcionerima.¹⁰⁴⁾ Na koncu, između Trsatskog, Kastavskog i Riječkog statuta (kod ovog zadnjeg samo u pogledu određenog broja djela ove vrsti) postoji identičnost shvatanja u pogledu prava napadnutog lica da u krivičnom postupku ostvaruje naknadu štete pričinjene mu od strane napadača zadavanjem dotične tjelesne povrede. Naime, tačkom 17 Trsatskog statuta, kao god i kapitulom 9 Kastavskog statuta i odgovarajućim propisima rub. 8-lib. III Riječkog statuta, predviđena je obaveza počinioca delikta da napadnutom licu nadoknadi štetu i troškove, pri čemu se ide čak tako daleko da se pored faktičnih troškova (oko liječenja i lijekova i sl.) u štetu obračunava i sva izmakla dobit zbog izgubljenog vremena. Ove, kao i mnogobrojne druge zajedničke crte koje postoje među ovim starim kodeksima, govore o istovjetnosti ili sličnosti pogleda po mnogim pitanjima, koji su se uspjeli održati kroz veoma dugačak vremenski period i koje zajedničke crte u svim ovim starim kodeksima u izvjesnom smislu otkrivaju tipičan karakter starohrvatskog prava.

E) PO PROPISIMA MOŠČENIČKOG STATUTA

1. Teška tjelesna povreda kvalificirana smrću

Ovo je ujedno i jedini slučaj gdje Mošćenički statut jasno pravi razliku i izdvaja djelo teške tjelesne povrede iz grupe ostalih tjelesnih povreda. Na ovo djelo odnosi se slijedeći statutarni propis, koji glasi:

¹⁰⁴⁾ O ovim deliktima vidjeti detaljno u mojoj studiji »Krivična djela protiv života i tijela . . .«, na str. 168—172.

»... Kadessu uellike, i smertne rani, da imasse castigat dupplo, alle uech, kako prauda obnaide...«¹⁰⁵⁾

Ovaj fragment naslanja se na prethodni fragment, koji je potrebno također imati pred očima (mada on govori o drugom krivičnom djelu), a koji glasi: »... I kadagie ki udren do keruui, ima bit kastigan slodelnik na L 25...«. Ovaj prethodni statutarni fragment potrebno je imati pred očima naročito kad se govori o kazni za djelo teške tjelesne povrede kvalificirane smrću, a također i kada se govori o elementima bića.

Kako objekt (pasivni subjekt) tako i subjekt ovog krivičnog djela može biti bilo koje lice. Radnja izvršenja sastoji se u zadavanju udarca »do krvi«. Inače, konkretan način izvršenja (s obzirom na vrijeme, sredstvo izvršenja, prilike pod kojima je udarac zadat i dr.) nije od značaja. Rana treba da je »velika i smrtna«, što znači da je zadati udarac bio u posrednoj uzročnoj vezi s kasnije nastupjelom smrću napadnutog lica.¹⁰⁶⁾

Kazna se ravna prema prethodno spomenutom djelu »zadavanja udarca s okrvavljenjem« i čini duplu novčanu kaznu predviđenu za spomenuto djelo. Kako je za djelo zadavanja udarca s okrvavljenjem predviđena novčana kazna od 25 libara, to bi novčana kazna za ovo djelo iznosila 50 libara. Međutim, sud nije vezan ovakovom vrstom i mjerom kazne (koja je u propisu naznačena samo kao minimum ispod kojeg sud ne može ići) već prema vlastitoj ocjeni može odrediti i težu vrstu i mjeru kazne.

Vinodolski zakon, kao ni Kastavski, Veprinački i Trsatski statut, ne poznaje sličnog krivičnog djela, pa je najvjerojatnije da su oni ove učine smatrali djelima ubistva i kao takve ih i kažnjavali. Riječki pak statut iz 1530. godine¹⁰⁷⁾ sadržavao je jedan posebni propis koji je tretirao neka pitanja u vezi s deliktom teške tjelesne povrede kvalificirane smrću. Međutim, u pogledu krivice i kazne izvršioca statut nije pravio nikakvu razliku između izvršioca ovog djela i izvršioca djela ubistva, pa je stoga i odgovarajuću odredbu izložio u rub. 7 (lib. III), koja se inače odnosi na ubistva.¹⁰⁸⁾ No ovaj fragment rub. 7-lib. III Riječkog statuta predstavljao je ipak izvjestan korak naprijed u težnji da se ostave za sobom i prevaziđu stara pravna shvatanja iz vremena kada se djelo cijenilo isključivo prema posljedici, dok su subjektivni momenti bili potpuno ili skoro potpuno ignorirani. Statut riječki iz 1530. godine ima više takvih pokušaja (među kojima nekih i vrlo uspjelih), ali konkretno kod ovog djela Sta-

105) Str. 20. Mošč. zakona: Regula, i Zapouedi . . . , tač. 7.

U današnjem jeziku ovaj propis bi glasio:

»... Gdje su velike i smrtne rane, da se ima kazniti duplo ili još više, kako pravda odredi...«

106) Između djela teške tjelesne povrede kvalificirane smrću i djela protivpravnog lišenja života (ubistva) postoje dvije bitne razlike i to: u subjektivnom i u objektivnom momentu. Razlika u objektivnom momentu očituje se u tome što je kod djela protivpravnog lišenja života potrebno uvijek da se smrt napadnutog lica javlja kao neposredna posljedica radnje izvršenja, dok je kod djela teške tjelesne povrede kvalificirane smrću potrebno da je smrt napadnutog lica nastupila zbog neke konkretne posljedice, koja je opet nastupila od nanesene teške tjelesne povrede (posredna posljedica radnje izvršenja). Što se tiče subjektivnog momenta, razlika je u umišljaju. Tako je za ovo djelo potrebno da je umišljajem počinioca bila obuhvaćena samo tjelesna povreda napadnutog lica, a ne i njegovo usmrćenje, pa će ovo djelo postojati ako je smrt napadnutog proizašla iz nehata izvršioca (u odnosu na krajnju posljedicu — smrt). U protivnom radilo bi se o djelu protivpravnog lišenja života (ubistva).

107) Vidi odgovarajući fragment rub. 7-lib III Statuta riječkog iz 1530. godine.

108) Statutum terrae fluminis anno MDXXX, Lib. III — rub. 7: De homicidio . . . , fol. 47.

tut je zastao napola, učinivši samo jedan polovičan pokušaj koji se sastojao u spominjanju ovog delikta odvojeno od djela ubistva, ali i zastavljajući se kod toga umjesto da je takvog izvršioca i u pogledu krivice i kazne tretirao drugačije negoli izvršioca djela ubistva. Tako je praktično značaj ovog pokušaja Riječkog statuta izostao, jer je počinitelj ovog delikta jednako kažnjavan kao i izvršitelj ubistva (»... debeant tanquam vulnerantem seu percipientem de homicidio condemnare...«). Mošćenički statut u ovom pogledu učinio je kompletan korak naprijed. On je, naime, djelo teške tjelesne povrede kvalificirano smrću (odvojio i odvojeno za izvršioca ovog delikta propisao vrstu i mjeru kazne (makar i samo kao minimum), ostavljajući ipak mogućnost sudu da izriče i teže kazne (po vrsti i po mjeri), što znači da ovim sudu nije oduzeo i praktičnu mogućnost da izvršioca kazni čak i istom vrstom i mjerom kazne kao i ubicu, ako bi po ocjeni suda (imajući u vidu sve relevantne okolnosti dotičnoga slučaja) ovaj izvršitelj po svojoj društvenoj opasnosti bio jednako ili približno jednako opasan kao i ubica.

2. Zadavanje udarca vijećniku

U odnosu na ovo djelo statutarni propis kaže:

»Isto letto,¹⁰⁹⁾ ki bi udril kega od Suetnichi, pada u penu marak pet pol gre Gospode, a pol supanu.«¹¹⁰⁾

Izvršitelj djela (aktivni subjekt) može biti bilo koje lice, a objekt (pasivni subjekt) samo »svetnik« (tj. općinski vijećnik), jer se radi o djelu sa kvalificiranim objektom. Radnja izvršenja sastoji se u nanošenju udarca, pri čemu je irelevantno o kakvom se udarcu radi, pa makar i da se radi o tako neznatnom udarcu koji bi (objektivno uzev) prije mogao da predstavlja realnu uvredu negoli tjelesnu povredu. Posljedica je dvojguba i to je kod ovog delikta veoma važno podvući, jer se jedino tako može razumjeti prilično visoka kazna (pogotovu kada su u pitanju najlakši slučajevi). Jedna posljedica pogađa tijelo napadnutog lica i ona se može konkretno manifestirati na bilo koji način: bol od udarca, nagnječenost, otekline itd., dok druga pogađa čast i ugled udarenog lica (»svetnika«) kao uvaženog općinskog funkcionera. Mislim da nećemo pogriješiti ako kažemo da je u većini slučajeva poenta morala ležati baš na ovom drugom. Iz prirode samog djela proizilazilo bi da se isto moglo izvršiti samo umišljajno. Kazna je novčana i iznosi pet maraka, od kog iznosa polovica ide gospoštiji, a polovica županu.

Kod uporednih razmatranja treba napomenuti da Mošćenički statut daje pojačanu krivično-pravnu zaštitu određenih općinskih funkcionera, baš kao i Vinodolski zakon, Riječki i Veprinački statut. Kod svih njih za ove delikte (kad se radi o lakim tjelesnim povredama) predviđena je

109) Ovaj propis donešen je 1510. godine.

110) Strana 5. rukopisa Mošč. zakona.

U današnjem jeziku ovaj propis bi glasio: »Iste godine, ko bi udario nekoga od vijećnika potpada kazni od pet maraka, od čega polovica ide gospodi, a pola županu.«

novčana kazna, s nekim izuzecima kod Riječkog statuta,¹¹¹⁾ a također su kazne znatno oštrije po mjeri od kazni za istovrsne delikte izvršene nad običnim ljudima (građanima, distriktualcima, kmetovima itd.). Razlika je, naravno, u tome što su ovu pojačanu zaštitu uživali u Vinodolu podknežin, njegovi službenici i permani, u Veprincu i Mošćenicama vijećnici (»svetnici«), a u Rijeci znatno veći krug općinskih funkcionera. Uzroci ovoj pojavi u Mošćenicama isti su kao i kod ostalih spomenutih gradova i općina u doba donošenja njihovih statuta (interesi zemaljskih gospodara i vladajućih krugova za pojačanom zaštitom nosilaca vlasti).

3. Zadavanje udarca s okrvavljenjem

Odredba Mošćeničkog statuta koja se odnosi na ovaj delikt glasi:

»... I kadagie ki udren do keruui, ima bit kastigan slodelnik na L 25...«¹¹²⁾

Subjekt i objekt (pasivni subjekt) djela u pitanju može biti bilo koje lice. Radnja izvršenja sastoji se u zadavanju udarca, pri čemu je irelevantno čime je, na koji način i na kom dijelu tijela udarac zadan,¹¹³⁾ no uvijek pod uvjetom da je dotični udarac izazvao okrvavljenje napadnutog lica, jer se okrvavljenje javlja kao direktna posljedica zadatog udarca.¹¹⁴⁾ Kazna je novčana, apsolutno određena po vrsti i mjeri, te iznosi 25 libara.

Ako radi upoređenja razmotrimo najsličnija djela po propisima statuta ostalih susjednih gradova i općina¹¹⁵⁾ nalazimo među njima prilično sličnosti, kako u elementima bića tako i u vrsti propisane kazne (kazne su uvijek novčane), a negdje čak i u mjeri kazne.¹¹⁶⁾ Naravno, tamo gdje neki statuti kod istovrsnih djela odvajaju djela izvršena nad posebno zaštićenim objektima (pasivnim subjektima), koji se javljaju u osobama određenih funkcionera, tamo su i kazne znatno oštrije pa se nekada po vrsti, a nekada ni po vrsti ni po mjeri ne mogu upoređivati s kaznama

111) Kao: za djelo zadavanja udarca kapetanu sa okrvavljenjem (za koje je djelo propisana i tjelesna kazna odsijecanja desne ruke sa vječnim progonom iz Rijeke i njenog distrikta) i za djelo zadavanja udarca vikariju sa okrvavljenjem (za koje djelo je, pored novčane kazne, propisana i tjelesna kazna od šest udarac konopom).

112) Mošč. zak.: Regula, i Zapouedi . . . , tač. 7, str. 20.
U današnjem jeziku ovaj fragment bi glasio: »... I kada je neko udaren do krvi, ima izvršilac (zlodjelnik) biti kažnjen sa libara 25...«

113) Intenzitet udarca također je bez značaja sve dok se kao posljedica javlja samo »okrvavljenje«. No ako bi taj udarac bio smrtonosan, tada se više ne bi radilo o ovom deliktu već o krivičnom djelu teške tjelesne povrede kvalificirane smrću, o kojoj je ranije bilo riječi pod »1«.

114) Intenzitet krvarenja također je bez značaja sve dotle dok ne bi ugrozio život napadnutog lica i izazvao njegovu smrt, u kom slučaju bi se smatralo da je »rana smrtna« pa se tada više ne bi radilo o ovom djelu nego o djelu teške tjelesne povrede kvalificirane smrću (vidi ranije pod »1«).

115) To bi bila uglavnom slijedeća djela:
Po propisima Kastavskog statuta: zadavanje udarca ili posjekotine (kapitul 9. Kastavskog statuta); po propisima Veprinačkog statuta: udaranje do krvi (tačka 14. Veprinačkog statuta); po propisima Trsatskog statuta: bijenje, tučenje i ozljeda sa okrvavljenjem (tač. 17. Trsatskog statuta); po propisima Riječkog statuta: neki delikti iz rub. 8-lib. III.

116) Vidi npr. djelo »zadavanje udarca ili posjekotine« iz kap. 9 Kastavskog statuta za koje je propisana novčana kazna od 25 libara (baš kao i za djelo »zadavanje udarca s okrvavljenjem« po propisima Mošćeničkog statuta).

za istovrsna djela izvršena nad običnim ljudima.¹¹⁷⁾ Inače, postoje znatne razlike i po pitanju naknade štete pričinjene dotičnim krivičnim djelom¹¹⁸⁾, pri čemu neki statuti nalažu okrivljenom čak i naknadu izmakle dobiti oštećenom licu (slučaj kod Trsatskog statuta.)

4. Zadavanje udarca s modricom

Propis Mošćeničkog statuta koji se odnosi na ovo djelo¹¹⁹⁾ glasi:

»Isto letto, ki bi udril kega, dassé pozna cerngienka, pada penu libar 8 i spendie, od ke peni pol gre Gospode, a pol komunu.«¹²⁰⁾

Pored ovog starog teksta treba imati na umu i kasniji dodatak (dopunu), koji glasi: »Da ako bi ki ragnen, da one rani se imagiu stimat, a ne samo castigat na penu L 8: kako su peruo dellalli supani . . .¹²¹⁾

U pogledu subjekta i objekta kod ovog krivičnog djela vrijedi sve što je već rečeno kod prethodnog djela. Radnja izvršenja sastoji se u zadavanju udarca, pri čemu je bez značaja na kom dijelu tijela je udarac zadan, na koji način i čime,¹²²⁾ kao i kojeg je intenziteta udarac bio, ali uvijek pod uvjetom da je udarcem nanešena modrica na udarenom mjestu. Izbijanje modrice mora biti u direktnoj uzročnoj vezi s udarcem u pitanju. Kazna je apsolutno određena po vrsti i mjeri (osam libara novčane kazne), javno-pravne je prirode i dijeli se napola između općine i gospođe. Iz propisa proizlazi i obaveza okrivljenika da maknadi troškove (»... i spendie...«) oštećenom licu. Na prvi pogled reklo bi se da se ne može jasno razabrati da li se tu radi samo o troškovima liječenja, o troškovima sudskog postupka ili pak i o jednim i drugima. Ipak iz jedne odredbe Statuta koja potiče iz 1552. godine jasno proizilazi da se pod terminom »spendie« podrazumijevaju samo troškovi postupka.¹²³⁾

Iz kasnije dopune ovog propisa vidi se da se imalo voditi računa o vrsti i težini povrede, pri čemu se to ima i zvanično utvrditi i procije-

117) Posebno u ovom pogledu ukazujemo na odgovarajuća djela iz rub. 15-lib. III Riječkog statuta, kao što su: zadavanje udarca kapetanu s malim krvarenjem (kazna: odsijecanje desne ruke i vječni izgon iz Rijeke), zadavanje udarca vikariju s krvarenjem (kazna: 150 libara novčane kazne i šest udaraca konopom), zadavanje udarca sucima ili sindicima s krvarenjem (kazna: 100 libara novčane kazne i vječni izgon iz vijeća, ako je član vijeća, a ako nije član vijeća: batinjanje, a u slučaju da nema novaca da plati novčanu kaznu: batinjanje i vječni izgon iz Rijeke).

118) Uporediti u ovom pogledu na primjer djela: zadavanje udarca ili posjekotine — iz kap. 9. Kastavskog statuta (»... ako bi likarie potriba posečenomu, i za stanje vrimenta, plaća ki udri ali poseče«); bijenje, tučenje i ozljeda s okrvavljenjem — iz tač. 17. Trsatskog statuta (»... i da ima pravda sest i suditi za rane i njega likarie, platiti škodu i dangubu, ča bi mogal dobiti«).

119) Ovaj propis potiče iz 1510. godine.

120) Strana 5 Mošč. zak.

Na današnjem jeziku ovaj bi propis glasio:

»Iste godine, ko bi udario nekoga tako da se vidi modrica, podpada pod kaznu od osam libara i troškove, od koje kazne pola ide gospodi, a pola općini«.

121) Str. 20 Mošč. zakona: Regula, i Zapouedi . . . , tač. 7. — Ove odredbe su svakako znatno kasnije od onih prvih, koje potiču iz 1510. godine, ali u originalu Statuta nema nikakve bilješke iz koje bi se moglo zaključiti iz koje godine potiču »Regula, i Zapouedi . . .«.

U današnjem jeziku ovaj propis bi glasio:

»Ako je neko ranjen, da se one rane imaju procijeniti, a ne samo kazniti kaznom od osam libara, kako su ranije radili župani . . .«.

122) Udarac samo ne smije biti zadat kamenom, jer se tada ne bi radilo o ovom krivičnom djelu već o djelu »nanešenja rane udarcem kamenom«, o kojem će kasnije biti riječi pod »5«.

123) Dotična odredba o troškovima postupka iz 1552. godine glasi doslovce:

»Na 16 Genara. Gospodin Ivan Chanzo, pitalgie kakou gie obicaj kadasse dua praudaju, ki ima platiti spendie, ki su rekli, i prisegli, da ni uzanza plachiat spendij, dokle ni sententia

niti. Ipak iz stilizacije ove dopune nije sasvim jasno što se time htjelo postići, naime: da li je procjena vrste i težine rane imala značaja u pravcu odmjeravanja materijalne odštete napadnutom licu (novčana naknada za dobijenu ranu) ili je pak vrsta i težina rane mogla uticati na vrstu ili mjeru kazne koja se u konkretnom slučaju izriče izvršiocu.¹²⁴⁾

Sličnosti između ovog krivičnog djela i onih odgovarajućih ili približno najbližijih po propisima statuta susjednih gradova i općina javljaju se kako u najglavnijim elementima bića, tako i u vrsti kazni kojima su ovi delikti zaprijećeni (uvijek novčana kazna), a razlike ponekad i u nekim elementima bića (ili posebnim finesama), a ponekad samo u mjeri iste vrste kazne.

5. Nanošenje rane udarcem kamenom

Ordredba koja se odnosi na ovo krivično djelo potiče, kao dio običajnog prava, iz ranijeg perioda, ali je kao pravni propis ubilježena 13. marta 1510. godine. Ova odredba glasi:

»Na 13. Marza Gospodin Tomaso skupa supanom Antonom Rubinichiem, i s drugemi Postouanemi Starci su nasli ua starem zakone, ako bi ki ukega hitil s kamikom, ter da biga ranil pada penu od L 50: od ke peni gre polouizzu Gospode s polouizzu suppanom. A onemu, ki bi udren, da gie obligan platit sue spendie, skodi, i manchamenti on ki udri«. ¹²⁵⁾

U pogledu objekta i subjekta kod ovog krivičnog djela vrijedi sve ono što je već rečeno i kod prethodnih dvaju delikata. Iz prirode samog djela proističe da je potreban umišljaj. Radnja izvršenja sastoji se u bacanju kamena na neku osobu, a posljedica se sastoji u ranjavanju dotične osobe, s tim što ovo ranjavanje mora biti u direktnoj uzročnoj ve-

ucignena, i to pod supanom Mattegiem Sencichiem. i oui punat gie potuerdil receni Vice Capitan, ki gie imel punu oblast, i Autoritad od Gospodina Giacona Raunighara Capitana Reskoga, i to gie pissal Anton Rubinich«. (Str. 10 Mošč. zakona).

Jedna odredba od 6. aprila 1639. godine govori upravo o određivanju paušala vijećnicima za uređivanje u krivičnim stvarima. Ova odredba glasi:

»Buduchi unogo Suetli, i unogo Castni Gospodin Otaz Francesco Rectur Castnoga Collegia Rescoga razumelli, i uidelli, da Postouani Starzi od ouoga Mesta, da kadasse prigodi ki kriminal, da sui se za due libre moragiu sprauit, ua suet, ki uidechi, da to gie mallo, odlucilgie sgora imenouani Gospodin Otaz Rectur skupa suemi Staregiemi, da od sada na pred suakom suetnichu bude hodilla giedna libra, od onega, kisse kriuaż najde. Ouo be uccigneno od Suetle Gospode, i Martinom Diminichiem Capitanom Capitanie Castauske«. (Str. 14—15 Mošč. zak.).

124) Prva pretpostavka čini nam se mnogo vjerojatnijom i to iz slijedećih razloga:

a) Da je vrsta i težina rane kod ovog delikta mogla da utiče na promjenu ranije propisane vrste i mjere kazne to bi moralo biti razvidno iz ove kasnije dopune. Naprotiv, iz stilizacije njene proizilazilo bi da se njome, osim osuđivanja na kaznu od osam libara, htjelo još nešto dodati na teret okrivljenika, a na korist napadnutog lica u pravcu obeštećenja, a što je zavisilo upravo od ove »stime«.

b) U narodu je u ovim krajevima kao i inače u jadranskom obalnom pojasu bilo uobičajeno (a negdje je to i danas) da se pod pojmom »stimavanja« podrazumijeva upravo procjena štete (ovaj termin je upotrebljavan naročito kod poljskih šteta; stimaduri = procjenitelji šteta).

125) Str. 6 Mošč. zak.

U današnjem jeziku ovaj tekst bi glasio:

»Na 13. marta gospodin Tomazo, zajedno s županom Antonom Rubinichiem i s drugim poštovanim starcima, našli su u starim zakonima, ako bi se netko na koga bacio kamenom i ranio ga, potpada kazni od pedeset libara, od koje kazne polovica ide gospodi, a polovica županu. A onome ko je udarcem, da je obavezan onaj koji udari platiti sve sudske troškove (tj. troškove postupka), štete i nedostatke (propuste)«.

zi sa već spomenutom radnjom izvršenja (bacanje kamena na dotičnu osobu). Vrsta i težina rane irelevantna je osim u slučaju ako bi se radilo o smrtnoj rani. U tom pak slučaju ne bi se više radilo o ovom krivičnom djelu već o deliktu teške tjelesne povrede kvalificirane smrću (o kojemu je već ranije bilo riječi). Kazna je apsolutno određena i po vrsti i po mjeri — radi se o novčanoj kazni od 50 libara ukupno, ali od koje polovica (25 libara) pripada gospodi, a druga polovica županu.¹²⁶⁾ Okrivljeni je bio dužan naknaditi povrijeđenoj osobi sve troškove sudskog postupka, kao i ostale štete. Pored toga okrivljeni je imao da naknadi oštećenom i »manchamenti« (kako doslovce kaže ova statutarna odredba). Nesumnjivo je da ova riječ dolazi od talijanske riječi »mancamento« (nedostatak, krivnja), ali je teško pouzdano reći što je ovaj izraz na ovom mjestu i u ovom i ovakvom kontekstu imao zapravo tačno značiti. Prije toga se u propisu kaže da je okrivljeni dužan da naknadi oštećenom sve »spendie« — a to su, kako smo ranije vidjeli, troškovi postupka. Nadalje je dužan prema slovu propisa naknaditi oštećenom sve »skodi« — koji izraz razumijemo kao »nastale štete« u užem smislu (neposredna šteta). Pošto se u propisu odmah iza toga nadovezuje i okrivljenikove obaveze da naknadi oštećenom i »manchamenti« mislimo da nećemo pogriješiti ako ovaj izraz (u ovom kontekstu) shvatimo kao »izmaklu dobit« (što bi također spadalo u štetu, ali u širem smislu — posredna šteta). U ovakvom nas zaključku utvrđuje do jedne mjere i okolnost što institut naknade izmakle dobiti, koja se ostvaruje u krivičnom postupku, nije bio nepoznat u starohrvatskom krivičnom pravu. Naprotiv, poznavao ga je i Kastavski statut i to baš kod krivičnog djela zadavanja udarca ili posjekotine (kap. 9 Kastavskog statuta), pa ne bi nimalo bilo čudno da su gledišta Kastavskog i Mošćeničkog statuta po ovom pitanju bila identična.

R É S U M É

Les délits contre la vie et le corps, éclairés par le Code de Vinodol et les Statuts de Kastav, de Vinodol, de Trsat et de Mošćenice

Après un préliminaire sur le Code de Vinodol et les Statuts de Kastav, de Vinodol, de Trsat et de Mošćenice, l'auteur fait une récapitulation systématique des délits contre la vie et le corps, éclairés par le règlement des dits statuts anciens, avec un aperçu historique sur l'ancien droit pénal croate. Tout en expliquant les ressemblances et les différences entre eux, et entre le code pénal du temps du Moyen âge de la ville de Rijeka, il commente les circonstances qui avaient causé ces ressemblances et différences dans le développement historique du droit pénal de cette région.

126) Napomenut ćemo uzgredno da su se novčane kazne naplaćivale (pa bilo na redovan način ili ovrhom) uvijek u ukupnom iznosu, a nakon toga se ovaj iznos dijelilo prema odredbi koja se odnosi na delikt u pitanju. O tome izričito govori jedna statutarna odredba koja glasi: »Da peni imagiusse terrat skupa koliko Gosposke, toliko commonske, alle supanske, i dassé nimagiú dellit, dokle nebude sue sterene, i da imasse ontrat dat kemu gre zca po Zakonu« (str. 20 Mošč. zak.: Regula, i Zapouedi supanom, suciem, i kmetom od Moschieniz ki su, i ki budu, tač. 6.).

